

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

VÝZNAM ŽIVÝCH LATINSKÝCH SLOV V POVĚDOMÍ RŮZNÝCH GENERACÍ
Latin words meaning between generations

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Chejnová Ph.D

Autorka práce:

Romana Bláhová

Na Valech 503, Staré Město u Uherského Hradiště

Specializace v pedagogice, Český jazyk se zaměřením na vzdělávání a

základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

prezenční forma studia

Rok dokončení práce: 2013

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že elektronická verze bakalářské práce je identická s jeho tištěnou podobou.

.....
Romana Bláhová

Místo vypracování: Praha, Uherské Hradiště

Datum: 24.4.2013

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce PhDr. Pavle Chejnové Ph.D ze cenné rady a připomínky a vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se zúčastnili tohoto výzkumu.

Obsah

1. ÚVOD PRÁCE.....	5
2. TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE.....	6
2.1 Latina – mrtvý jazyk?.....	6
2.2 Historie latiny.....	7
2.2.1 Starověká latina.....	7
2.2.2 Středověká latina.....	9
2.2.3 Humanistická latina.....	10
2.2.4 Latina v současnosti.....	10
2.3 Latina jako mezinárodní jazyk.....	11
2.4 Latina jako jazyk.....	11
2.4.1 Systém hlásek.....	11
2.4.1.1 Dělení hlásek.....	12
2.4.1.2 Slovní přízvuk.....	13
2.4.1.3 Výslovnost hlásek.....	13
2.4.2 Tvarosloví.....	14
2.4.2.1 Substantiva.....	14
2.4.2.2 Adjektiva.....	17
2.4.2.3 Pronomina.....	18
2.4.2.4 Numeralia.....	19
2.4.2.5 Verba.....	19
2.4.2.6 Adverbia.....	22
2.4.2.7 Prepozice.....	23
2.4.2.8 Konjunkce.....	23
2.4.2.9 Partikule.....	23
2.4.2.10 Interjekce.....	23
2.4.3 Latinská syntax (větná stavba).....	24
2.4.3.1 Slovosled.....	24
2.4.3.3 Souvětí.....	25
2.5 Latinská slova v češtině.....	26
.....	27
3. EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE.....	28
3.1 TYP ŠKOLY	30
3.2 VENI, VIDI, VICI.....	31
3.3 NIHIL EST PERPETUUM DATUM.....	33
3.4 MORITURI TE SALUTANT.....	35
3.5 SI VIS AMARI, AMA.....	37
3.6 NULLI ROSAE DEEST SPINA.....	39

3.7 IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI	41
3.8 DEI GRACIA REX BOEMIE	43
3.9 SANCTA MARIA, ORA PRO NOBIS.....	45
3.10 AD MAIOREM DEI GLORIAM.....	47
3.11 ECCE AGNUS DEI, QUI TOLLIT PECCATA MUNDI.....	49
3.12 VERITAS VINCIT.....	51
3.13 VIRIBUS UNITIS.....	53
4. CELKOVÉ ZHODNOCENÍ.....	55
5. RESUMÉ.....	59
6. SUMMARY.....	60
7. BIBLIOGRAFIE.....	61
8. KLÍČOVÁ SLOVA.....	63
KEYWORDS (klíčová slova v angličtině).....	63
9. PŘÍLOHY.....	64

1. ÚVOD PRÁCE

Má bakalářská práce se zabývá tématem znalosti živých latinských slov mezi českou veřejností. Po úvodní pilotáži jsem se rozhodla použít vzorek složený pouze ze studentů českých středních a vysokých škol, které jsem rozdělila do čtyř skupin. Mým úkolem bylo zjistit, která ze skupin má největší znalosti z uvedené problematiky. Ale především jsem se pokusila zaměřit na to, zda existuje přímá empirická souvislost mezi stupněm vzdělání a úrovní znalosti latiny.

V současné době neexistuje publikace, která by se přímo tímto tématem zabývala. Na toto téma nebyla vypracována prozatím žádná odborná studie ani jiný druh výzkumu. Z tohoto důvodu jsem byla nucena vycházet pouze ze sborníků latinských citátů a rčení, latinských učebnic. Všechny tyto knihy jsou uvedeny v bibliografii této práce.

Základní předpoklad práce je takový, že studenti s největší úrovní vzdělání (tj. studenti vysokých škol) budou hodnoceni jako nejlepší a budou prokazovat největší znalost uvedené problematiky. Samotné výsledky budou uvedeny v závěru této práce. Budu se v něm podrobněji zabývat jednotlivostmi, které přímo vyplynou z empirického zkoumání.

Toto zkoumání bude probíhat pomocí dotazníku, který se bude ptát na jednotlivá živá latinská úsloví, popř. slova. Na základě analýzy a grafického zpracování bude získán konkrétní výsledek, který bude v jednotlivých otázkách porovnatelný.

Dotazníkem jsem se snažila postihnout co nejširší spektrum živých latinských slov, abych dostala komplexní výsledek. Bylo ovšem jen na mé osobě, na jaké konkrétní latinské úsloví se budu dotazovat, protože slovníky latinských citátů a živých slov obsahují více než 4000 příkladů + jejich adaptace. Citáty jsem vybírala především podle doby jejich vzniku. Chtěla jsem zjistit, zda jsou antické citáty známější než středověké atd. Pak jsem se snažila zařadit i známější citáty vedle méně známých. Ale toto je velmi subjektivní rys, který záleží na mnoha faktorech, protože co se jednomu respondentovi může zdát známé jinému známé připadat nemusí.

Na závěr se pokusím postihnout celkový stav živých latinských slov, pokusím se dokázat, že stále existují taková, která patří do českého jazykového úzu a jsou studentovi známá v originále i bez dvojjazyčného slovníku. Poslední (výsledná) analýza bude konečným zhodnocením celé práce, tedy jejím závěrem. Zde budou podrobně vysvětlena všechna fakta, která byla nasbírána v dotazníku. Budu v ní poukazovat na některé zajímavosti, které mi vyplynuly z výzkumu. Nemohu srovnat svoji práci s podobnou, proto je pro mě toto téma velmi zajímavé a mohlo by se stát předmětem mého dalšího výzkumu.

2. TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

2.1 Latina – mrtvý jazyk?

Latinský jazyk je širokou veřejností považován za jazyk vymřelý, nepoužívaný se, tedy mrtvý. *Mrtvý* je všeobecně uznávaný termín pro jazyk, který ve svém působení ustrnul a zastaral. Definování tohoto zdánlivě jednoduchého termínu není vůbec jednoznačné. Tato definice se nejeví uspokojivá, není schopná přesně definovat obsah.

Termín *mrtvý jazyk* není nikde přesně vymezen. Různí autoři se liší a přesnou definici není možné stanovit. Ve velké většině odborných latinských publikacích, které jsem prostudovala, bylo v souvislosti s latinou uvedeno, že je mrtvá, ale nebylo řečeno, co přesně tento termín obsahuje. Prakticky nebyl vůbec vysvětlen: „*Jazyk spoutaný těmito vzory se však nemohl volně rozvíjet jako živá latina, i když se stal jazykem učenců ... , ve skutečnosti v jazykovém vývoji ustrnul, stal se jazykem mrtvým.*“¹

Jedinou výjimkou je kniha *Latina jako mezinárodní jazyk*, od autorky Věry Barandovské – Frankové: „*Termín navozuje představu něčeho ustrnulého, neschopného vývoje, což o latině nelze říci. Přijatelnější je v souvislosti s jazyky, jimiž dnes nikdo nehovoří, ale ani nedokáže hovořit, např. etruština ...*“.²

Tato autorka nezařadila latinu do jazyků vymřelých, ale naopak do jazyků, které stále existují. Někteří čeští, ale i zahraniční lingvisté považují 20. a 21. století za období vzkříšení latiny: „*O tom, že latina u nás prožívá své znovuzrození, svědčí nejen moderní kultura, školní osnovy a citáty z úst vzdělavců, ale také oblast daleko prozaičtější, totiž názvy nových firem a výrobků. Podíváme-li se do kteréhokoli města, jistě najdeme alespoň jeden nápis zaručeně latinského původu. Tak například slovo Fortuna. ...*“³

Latina se stala základem pro většinu odborné terminologie a stále ještě poskytuje jazykové základy pro termíny nové. Např. *interpunkce, imperativ, sekrece, fraktura ...*

Ale v úplně nových, převážně technických, oborech se projevuje její zastaralost a je vytlačována anglickým jazykem, například v informačních a komunikačních technologiích: *internet, notebook, computer ...* Všeobecně se má za to, že angličtina ji nahradí ve funkci mezinárodního jazyka.

Území latina však neztratila, existuje malé území, kde je stále úředním jazykem – dnešní Vatikán. Latina jako liturgický jazyk byla zvolena jako první úřední jazyk této země. Ale nejedná o území monolingvistické (=jednojazyčné), ale o území bilingvistické

1 Jiří Pech, *Latina pro gymnázia I*, Leda Praha 1996, lekce 1, str. 18

2 Věra Barandovská – Franková, *Latina jako mezinárodní jazyk*, nakl. Kava – Pech, 1995, str. 9

3 Eva Trnková, *Naše řeč*, ročník 79 (1996), číslo 1

(=*tedy dvojjazyčné*). Dnes nenajdeme území, kde by latina měla větší vliv než v římsko-katolickém Vatikánu. Ale i ten se sestává z obyvatel, většinou jsou to kněží, kteří mají latinu jako druhý, liturgický, jazyk. Jejich mateřština je jiná, latinu se učí až v katolických školách, popř. v kněžských seminářích.⁴

Na jiném území latina není uznávána jako úřední jazyk. Latinsky mluvící veřejnost se většinou sestává jen z jazykových odborníků, historiků, kněží nebo jiných církevních hodnostářů. Všechny tyto obory mají latinu jako povinný jazyk minimálně na vysokých školách.

Avšak mnoho jiných intelektuálů ze všech humanitních a přírodovědeckých vědních oborů musí znát přinejmenším terminologické minimum svého oboru, většinou jsou znalci i základního tvarosloví i větné stavby.

Není tedy jasné, zda lze latinu považovat za mrtvou nebo naopak. Ale jakési pevné pozůstatky máme dodnes. Slova, dokonce celá větná spojení se pevně kulturně vžila do jazykového úzu. Generačně se dědí a nadále zůstávají živá. Mnohá slova se archaizovala nebo dokonce stejně jako historické reálie zanikla úplně.

Ale latina byla dlouhou dobu součástí evropské kultury a ovlivnila jazyky původních obyvatel. Původní latinská slova přešla do jazyků jiných, kde zdomácněla. Většinou se přizpůsobila jazyku po všech jazykových stránkách a za generace užívání mluvčí necítí jejich cizí původ. V češtině to jsou slova jako *košile, škola, akademie, student, civilní* ...

Ve své práci se budu zabývat latinou živou, tedy tou částí latiny, která se dochovala ve svém uplném znění ať už ze starověku nebo z období vrcholného středověku. Pokusím se ukázat, že i naše nejmladší generace si uvědomuje vazby na latinu. I když termíny znají převážně v češtině, dovedou najít jejich latinské protějšky.

2.2 Historie latiny

2.2.1 Starověká latina

Latina patří do indoevropské jazykové rodiny. Vyvinula se na území dnešní Evropy a je především známá jako jazyk města Říma (*lat. Roma*)⁵. Její kořeny však sahají mnohem dál.

4 <http://www.mzv.cz/vatican>, O Svatém stolci a Městském státu Vatikán, dne 2.4.2013

5 Silvia Šenková, *Latinsko – český, česko – latinský slovník*, Olomouc, 1999

Latina se rozšířila hlavně díky velkému územnímu rozmachu Římské říše. Díky tomu se latina používala nejenom na roztříštěném území Itálie, ale i mnohem dál. Za všechno můžeme jmenovat Caesarovo dobytí Galie (oblast dnešní Francie).

Latina byla vnímána jako jazyk podrobitelů. Prostí obyvatelé dlouhou dobu udržovali jazyk původní. Až postupem času si osvojovali latinu, stala se součástí původního jazyka. Mnohdy šlo o označování nových skutečností např. *legie, centurion* ... Ale později latina převládla u většiny původních obyvatel.

Na podrobeném území se vyskytly substrátové jevy(= jev, kdy zanikne jazyk podmaněný v jazyce podmanitelů). „Obecně neznamená šíření latiny v dobytých územích zároveň jejich romanizaci spojenou s okamžitým vytlačení původních jazyků. Po značnou dobu fungovala paralelně s jazyky původními. Ačkoli jsou romanisté toho názoru, že Římané svůj jazyk nikomu nevnucovali, znamenalo její výhradní užití jako jazyka správního a později i liturgického tlak na jazykové okolí.“⁶ Proto většina národů podlehlá úplné romanizaci. Jen jazyky v okrajových oblastech se udržely, např. oblast dnešní Bretaně.

Latina se stala sjednocujícím prvkem říše. Pro ovládání takto velké a národnostně rozmanité oblasti bylo nutné hovořit jedním mezinárodním jazykem. Byla uznávaným jazykem, jazykem učenců, což umožňovalo její postup napříč celou Evropou. A lidé ji dobrovolně přijímali.

Spisovná vrstva latiny

Všechny jazyky na světě mají své jazykové vrstvy. Stejně tak latina. Vrstva spisovného jazyka se vyděluje v klasickém období, někdy na přelomu letopočtu, kdy latina dosáhla tzv. Zlatého období. „Latina dokončila veškeré přejímání, plně dotvořila celý jazykový systém. Dosáhla plného gramatického a jazykového rozkvětu. A stala se tak nejvýznačnější kulturní řečí. Téměř polovinu tisíciletí plně ovládala literální scénu. Ale po pádu západořímské říše ustrnula ve své pozici. Později se ji pokusili vzkřísit humanisté, ale tyto snahy se nepodařily a spisovná forma latiny zanikla. Jejím dokladem jsou akta a literální památky, např. od Vergilia“.⁷ Zdá se, že paralelně vedle ní existovala latina hovorová – spisovná.

6 Věra Barandovská – Franková, Latina jako mezinárodní jazyk, nakl. Kava – Pech, 1995, str. 23

7 Parafráze: Věra Barandovská – Franková, Latina jako mezinárodní jazyk, nakl. Kava – Pech, 1995, oddíl Spisovná latina – normativní faktor, str. 24-28

Nespisovná vrstva latiny

Nespisovná, vulgární (*lat. Vulgus – lid*)⁸ existovala paralelně s jazykem spisovným, i když o ní není mnoho písemných památek. Předávala se pouze ústně mezi generacemi. Znali ji jen rodilí mluvčí. Velkým zdrojem jsou texty, kdy se spisovná latina mísila s nespisovnou, a to zejména, když písař nebyl velkým vzdělcem.

„*Tuto vrstvu latiny můžeme považovat za jakýsi předstupeň vzniku románských jazyků.*“⁹ Nelze přesně říci, kdy se ještě jedná o dialekty latinského jazyka a kdy již můžeme hovořit o jazycích románských. Všeobecně se udává, že latina zanikla někdy v 8. století, ale vědomí o ní trvalo mnohem déle.

Jak již bylo řečeno, vyvinuly se z ní všechny románské jazyky: francouzština, italština, španělština, portugalština aj. Paradoxní je, že nejvýznamnější románský jazyk, francouzština, se staré latině podobá ze všech nejméně. Nejvíce se původní latině podobá současná španělština.

2.2.2 Středověká latina

Někteří lingvisté upouštějí od termínu středověká a nahrazují ho termíny latina křesťanství a latina středověku. Tyto termíny považují za přesnější a lépe vystihující skutečný stav jazyka. Ale já se zabývám jen základními jazykovými souvislostmi, které jsou pro můj výzkum dostačující, a proto postačí termín středověká latina.

Středověká latina je velmi úzce spjata právě s křesťanstvím a jeho liturgií. Latina se zachovala právě díky křesťanství, které ji pojalo jako svůj ústřední jazyk. Pronikala dokonce i tam, kde se neprosadila jako jazyk státní. Tato latina se jeví jako specifická, protože musela dodržovat odborné termíny, ale zároveň musela být přístupná i tomu nejprostšímu člověku.

„Liturgie se psala výhradně latinsky, i když i ve středověku byly snahy tento stav zvrátit a psát v národních jazycích. To se však povedlo až ve 20. století, přesněji až po roce 1965, kdy plně nahradily latinu národní jazyky.“¹⁰

Musím však podotknout, že klasické středověké latině běžný člověk nerozuměl. Byl to jazyk vzdělců, kteří jej používali jako dorozumívací prostředek. Středověká latina vytvořila mnoho děl vysokého stylu.

8 Silvia Šenková, *Latinsko – český, česko – latinský slovník*, Olomouc, 1999, str. 135

9 Jiří Pech, *Latina pro gymnázia I*, Leda Praha 1996, lekce 1, str. 17

10 Parafráze z článku: *Malé dějiny koncilů – 2. vatikánský koncil* <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1312>

2.2.3 Humanistická latina

V období humanismu byla potřeba vzkřísit latinský jazyk. Stav tehdejší spisovné latiny by se dal nazvat tristním. Tehdejší latina vycházela z vrstvy lidového (vulgárního) jazyka. Ale učenci tento jazyk považovali za „řeč zpotvořenou a ničemnou“ a trvali na její obrodě.

Opět se do popředí dostala latina klasická, latina pocházející z dob Vergilia a Ovidia. Do středu zájmu se dostala vysoká díla právě těchto antických klasiků.

Tehdejší studenti byli nuceni se starověkou latinu opět naučit. Bylo to nezbytné pro jejich studium. V tehdejší době bylo zvykem pobývat na několika vyhlášených univerzitách, cestování za vyhlášenými profesory. Většina přednášek byla prezentována v latině. Paradoxem je, že ve snaze vzkřísit starou latinu vznikla i latina podřadná, makarónská.

Makarónská latina byla jazykem studentů. Ti do latiny vnášeli prvky svého mateřského jazyka a tím si jazykovou komunikaci zjednodušovali. To se odrazilo především v žakovské (vagantské) poezii. Básně byly většinou satirického, posměšného rázu, kde studenti ukazovali svůj pohled na svět, na celou společnost i na politické uspořádání.

Všechny humanistické snahy o vzkříšení latinského jazyka byly marné. Důsledné lpění na klasické latině, dodržování už staré syntaxe i morfologického systému mělo za následek, že latina ustrnula na mrtvém bodě. Nebyl jí dán prostor, aby se mohla dál vyvíjet. Její stoupenci se ji velmi rozporuplným způsobem pokoušeli zachránit, ale kvůli jejich přílišné snaze o „klasičnost a původnost“ latina zanikla úplně.

2.2.4 Latina v současnosti

V minulém odstavci jsem řekla, že latina zanikla. Tedy by bylo logické říci, že současná latina neexistuje. Částečně bychom měli pravdu. Aktivních uživatelů latiny (*=mluvčí je schopen jazyk užívat jak slovem tak písmem, ovládá všechny dovednosti jazyka, nečiní mu problém komunikovat s ostatními*) je dnes velmi poskrovnu. A ještě velké procento z nich se zabývá primárně latinou psanou. Jedná se většinou o zkoumání latinských textů. Nejvíce znalců latiny nalezneme na filosofických, humanitních nebo historických oborech.

Pasivní (*=mluvčí je schopen přečíst krátký text, porozumět mu, ale není schopen složitější komunikace ani mluvené, ani psané*) uživatelé latiny ovládají nejčastěji nějakou terminologickou řadu, morfologii a základní větnou stavbu. Většinou je nacházíme mezi

právníky a lékaři.

Většina aktivních i pasivních uživatelů má vysokoškolské vzdělání. Výuku latiny nalezneme primárně na vysokých školách, univerzitách a jen velmi okrajově na školách středních, většinou na humanitně zaměřených gymnáziích. Výjimkou jsou střední školy zdravotnické, kde se latinské termíny užívají pro potřeby v medicíně.

Z těchto poznatků bychom mohli nabýt dojmu, že latina se již v životě běžného člověka nevyskytuje. Ale existuje určitá skupina slov, kde se ještě s původní latinou setkáváme, která jsou pro nás, v řeči metaforických termínů, živá.

V první řadě se jedná o termíny. Jak již bylo řečeno, většina věd využívá bohaté tradiční latinské terminologie.

Za druhé mluvíme o okřídlených úslovích. Mnohdy jsou to citáty. Citáty velkých autorů jsou stále živé. Sice některé známe už jen v českém překladu, ale u některých si ještě uvědomujeme lineární spojitost s latinou. Tímto se budu podrobněji zabývat ve svém výzkumu.

2.3 Latina jako mezinárodní jazyk

Mnohými byla latina považována za jazyk mezinárodní. Mluvili jí vzdělanci i někteří lidé ze všech evropských národů. Ale jiní ji považovali na velmi strnulou a nevhodnou pro pohotové jednání. Tvrdili, že má velmi složitou syntax a nedokonalou slovní zásobu.

Lidé si uvědomovali potřebu mezinárodního jazyka jako takového, bylo nutné usnadnit komunikaci mezi učiteli. Zjednodušeně řečeno usnadnit přenos informací. I z hlediska politického bylo nutné mít jednotný jazyk pro úřední komunikaci.

Když se latina přestala dynamicky rozvíjet, přestala být i mezinárodním jazykem. Velká díla se sice stále ještě psala latinsky, ale latina v mluvené podobě zanikla.

Z původního latinského „*impéria*“ zůstaly dnes jen osamocená slova a věty. Dalo by se říci, že latinu v jejím působení nahradila angličtina. Ovšem o tom by se dalo hovořit až v horizontu několika posledních let, kdy se angličtina začala masivně rozšiřovat. Stále je však diskutabilní, jestli je angličtina jazykem mezinárodním a nebo „*jen*“ jazykem evropsko-americkým.

2.4 Latina jako jazyk

2.4.1 Systém hlásek

Písmem je tzv. latinka. Jak je z názvu zřejmé, pochází původně z latiny a ostatní

národy ji převzaly při přechodu z původního druhu písma. Latinka se zřejmě vyvinula z řeckého a etruského písma a je charakteristická čitelností a jednoduchostí. „*Znaky latinské abecedy vyslovujeme mimo malé výjimky jako v češtině. Naše abeceda je, kromě označování měkkých a dlouhých samohlásek, latinská.*“¹¹

Antická latinská abeceda měla původně 23 grafémů. Pro hlásky U a V používali jen jedno písmeno V. Grafémem I označovali hlásky I i J podle kontextu. Výjimku tvoří písmeno CH. „*CH jako písmeno neexistuje, ve výslovnosti ano. (Římané ovšem vyslovovali kh.). Ve slovníku se hledá pod písmenem C...*“¹²

Další výjimku tvoří pro češtinu běžné K. K je v latině jen ojedinelé: „*Písmene K přestali již Římané sami brzy užívat. Jenom v několika slovech (a hlavně jejich zkratkách) se zachovalo K před a: K. = Kæsō, příjmení ...*“¹³

I v latině existují hlásky, které nejsou původní a přišly z jiného jazyka, v tomto případě z řečtiny: „*Y a Z se objevuje jen v cizích, tj. především řeckých slovech.*“¹⁴

Naproti tomu písmena Q a X nejsou v češtině původní a jsou přejata z cizích slov, často latinských.

2.4.1.1 Dělení hlásek

Stejně jako v jiných jazycích se tyto hlásky dělí na samohlásky a souhlásky. Jejich dělení je v mnohém podobné českému dělení hlásek.

„*Samohlásky jsou:*

1. *jednoduché*

- *dlouhé – ā, ē, ī, ō, ū;*
- *krátké – a, e, i, o, u; (popř. y)*

2. *dvojhásky (diphthongi): ae, au, ei, eu, oe, ui*

- *dvojhásky ei, eu, ui se vyskytují jenom v citoslovcích, částicích a cizích slovech*

Souhlásky se dělí takto:

1. *polosamohlásky, tj. neslabičné samohlásky v platnosti souhlásek: j, v;*
2. *souhlásky plynné: l, r;*
3. *souhlásky nosové: m, n;*
4. *souhlásky sykavé: f, s;*

11 Eva Bilíková, Přehled latinské mluvnice, Brno 1991, kapitola Úvod, str. 3,

12 Jiří Pech, Latina pro gymnázia I, Leda Praha 1996, lekce 1, str. 18

13 František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 12, §5

14 Jiří Pech, Latina pro gymnázia I, Leda Praha 1996, lekce 1, str. 19

5. *souhlásky ražené: b, p, d, t, g, c (= k), q; dále se třídí:*

1. *podle místa v ústech, kde se článkování děje:*

- *retné: b, p;*
- *zubné: d, t;*
- *hrdelní: g, c (= k), q;*

2. *podle zvučnosti:*

- *znělé: b, d, g;*
- *neznělé: p, t, c (= k), q;*

6. *hláska h nebyla plná souhláska, písmeno h označovalo jen ostrý přídech následující samohlásky*¹⁵

2.4.1.2 Slovní přízvuk

Latinský přízvuk je pohyblivý, není pevně ustálen a závisí na počtu slabik ve slově. „Latinský přízvuk se řídí počtem slabik ve slově. Slova dvojslabičná mají přízvuk na předposlední (první) slabice. Troj a víceslabičná slova mají přízvuk a) na předposlední slabice, je-li přirozeně nebo polohou dlouhá, b) na třetí slabice od konce, je-li předposlední slabika krátká.“¹⁶

2.4.1.3 Výslovnost hlásek

Mnoho latinských slov se do češtiny plně adaptovalo, ale jsou některé, které vyžadují latinskou výslovnost. „Nejméně adaptované jsou **citátové výrazy** zachovávají cizí grafiku a výslovnost: *persona grata* ..., s češtinou splývají **slova zdomácnělá**, jejichž původ odhalí až etymologické zkoumání (škola, košile). Mezi těmito krajními póly leží množství výrazů adaptovaných jmen.“¹⁷ Většina pravidel výslovnosti je nám známá a jejich existenci si neuvědomujeme. Mluvíme a čteme přirozeně. Ale i tak můžeme narazit na nesrovnalosti.

„Pravidla latinské výslovnosti:

1. *dvojhásky **ae, oe** čteme jako é*
2. ***c** před ae, oe, i, y, e čteme jako c, jinak jej čteme jako k*
3. ***ti, di, ni** čteme jako ty, dy, ny*

15 František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 12 a 13, §10

16 Ludmila Štvánová, Latina, nakladatelství Orfeus, 1992, str. 83

17 Karlík Petr, Nekula Marek, Rusínová Zdeňka, Příruční mluvnice češtiny, 2. vydání opravené, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2011, Fonetika a fonologie, str. 58

4. **ti** před samohláskou čteme jako ci
5. **s** mezi samohláskami a ve spojení s *m, n, l, r* čteme jako z, ale na začátku slova jako *s*
6. **qu, ngu, u** se čte jako v
7. **i a j** mají jeden znak i, i mezi samohláskami se čte zdvojeně
8. **ph** se čte jako f
9. **ex** se čte jako egz ^{“18}

V ostatních případech by se mělo mechanicky postupovat jako v češtině. Mnohdy se sice v praxi setkáváme s tím, že slova ryze latinská jsou anglikanizována. Toto se týká především mládeže jako uživatelů sociálních sítí.

Skutečná výslovnost Římanů však nebyla totožná s naším výkladem, existovalo několik výjimek. Od nich se však v současném latinském úzu upustilo, např. „*h* znělo zcela slabě nebo se vůbec nevyslovovalo, v řeči lidové se *au* brzy vyslovovalo jako *ō*. *Clōdius* ...” ^{“19}

2.4.2 Tvarosloví

Latinský jazyk má stejně jako čeština deset slovních druhů. Ale v některých starších publikacích, např. v Základní latinské mluvnici od Františka Novotného a kolektivu, nejsou uváděny částice jako samostatný slovní druh.

2.4.2.1 Substantiva

Podstatná jména nesou v latině gramatickou kategorii rodu, čísla a pádu, proto je to slovní druh ohebný a dá se skloňovat (flexe jmenná).

Rod

Rozlišujeme rod mužský (genus maskulinum), ženský (genus fēmininum) a střední (genus neutrum).

Pokud srovnáme gramatický rod s přirozeným rodem v latině, dostaneme čtyři skupiny slov: „Heteronyma (různojmenná), Mobilia (přechylná), Communia (obojrodá), Epicoena (pospolná).

Heteronyma mají označeno každé pohlaví zvlášť, tedy každé pohlaví je označeno jiným slovem od jiného slovního základu: *pāter* (otec) – *māter* (matka).

U mobilií je označeno pohlaví sice pokaždé originálním slovem, ale pocházející od

18 Jan Kalivoda, *Verba docent, exempla trahunt*, Karolinum, 2011, str. 9 a 10

19 František Novotný a kolektiv, *Základní latinská mluvnice*, nakladatelství HŠH, 1992, str. 15, §15

stejného kmenového základu: *deus* (bůh) – *dea* (bohyně).

Za *communium* považujeme označení pohlaví jediným slovem, ale podle potřeby buď rodu mužského nebo ženského, určujeme podle větné stavby věty, popř. podle kontextu: *cīvis* (občan i občanka), *comes* (průvodce i průvodkyně).

Epicoena mají jediné označení pro obě pohlaví, ale pouze s jediným gramatickým rodem: *anas* (kačer i kachna), *vulpēs* (lišák i liška).²⁰

Číslo

Latinský jazyk má dvě čísla: jednotné (*numerus singulāris*) a množné (*numerus plūrālis*). Existovalo také číslo dvojné (*numerus duālis*), ale bylo vytlačeno množným číslem. Např. *servus/servī* (otrok/otroci), *fēmina/fēminae* (žena/ženy).

Pád

Latina má jen šest pádů – nominativ (*nōminātīvus*), genitiv (*genitīvus*), dativ (*dātīvus*), akuzativ (*accūsātīvus*), vokativ (*vocātīvus*) a ablativ (*ablātīvus*). Ablativ odpovídá českému sedmému pádu. Český šestý pád (lokál) je pádem předložkovým, překládá se podle předložkové vazby v latině.

1. pád *fēmina* (žena)
2. pád *fēminae* (ženy)
3. pád *fēminae* (ženě)
4. pád *fēminam* (ženu)
5. pád *fēmina* (ženo!)
6. pád *fēminā* (ženou)

Flexe jmenná

„Latinská substantiva se skloňují pomocí pádových koncovek ... Podle kmenové samohlásky nebo souhlásky (nikoli podle rodu) se latinská substantiva dělí do pěti skupin skloňování (deklinací):

I. deklinace	-a-	a-kmeny
II. deklinace	-o-	o-kmeny
III. deklinace	souhláska	kmeny souhláskové
	-i-	i-kmeny
IV. deklinace	-u-	u-kmeny
V. deklinace	-e-	e-kmeny ²¹

20 Parafráze: František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 23 a 24, §27

21 Alena Hakenová a kolektiv, Latina pro gymnázia, Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1978, str. 11

Do deklinace se podstatná jména zařazují podle koncovky v genitivu singuláru, z tohoto důvodu je genitiv singuláru uváděn u jmen ve všech slovnících, aby bylo zřejmé, kterou deklinaci má mluvčí použít.

„Deklinace substantiv

I. deklinace

- tato substantiva mají **v gen. sg. koncovku -ae**, vzor *fēmina/fēminae* (žena)
- v nom. sg. končí většinou na -a, výjimkou jsou řecká slova, např. *Aenēās*
- substantiva I. deklinace jsou většinou feminina. Maskulina jsou jen jména mužských bytostí (poeta – básník), národů (Persae – Peršané) a řek (Sēquana – Seina)

II. deklinace

- tato substantiva mají **v gen. sg. koncovku -ī**, vzory, nejčastěji *servus/servī* (otrok), *magister/magistrī* (učitel), *puer/puerī* (chlapec), *verbum/verbī* (slovo)
- vzor *servus* – téměř všechna tato slova jsou maskulina, jen *humus* – půda, jména většiny stromů, ostrovů a měst a několik slov z řečtiny (*atomus*, *periodus*) jsou feminina. *Vulgus* a *vīrus* jsou neutra.
- vzor *verbum* – všechna slova jsou neutra, *imperium* (vláda)

III. Deklinace

- tato deklinace je ze všech nejrozsáhlejší a toto skloňování vyžaduje největší gramatickou znalost
- všeobecně lze říci, že tato substantiva mají **v gen. sg. koncovku -is**, vzor *mīles/mīlitis* (voják), *carmen/carminis* (píseň, báseň), *mare/maris* (moře)
- Podle vzoru *mīles* se skloňují všechna maskulina a feminina náležející do třetí deklinace. Podle vzoru *carmen* se skloňují všechna neutra, kromě těch, která končí v nominativu jednotného čísla na -e, -al, -ar; ta se skloňují podle vzoru *mare*.

IV. Deklinace

- tato substantiva mají **v gen. sg. koncovku -ūs**, vzor *currus/currūs* (vůz), jinde *exercitus/exercitūs* (vojsko)
- většina slov jsou maskulina, jen několik slov patří mezi feminina (*manus* – ruka) a několik mezi neutra (*cornū* – roh, *paroh*). Neutra se zvláštními koncovkami mají zvláštní vzor, ale jsou velmi ojedinělá.

V. Deklinace

- tato substantiva mají v **gen. sg. koncovku -ē/-ēī**, vzor *diēs/diēī* (*den, doba, počasí, lhůta*)
- všechna slova této deklinace jsou feminina s výjimkou samotného vzoru *diēs*, který může být mužského rodu, stejně jako jeho složeniny.²²

2.4.2.2 Adjektiva

Jako substantiva jsou i adjektiva slovním druhem ohebným. V latině se přídavná jména skloňují podle prvních třech deklinačních typů podstatných jmen. „*Latina má přídavná jména, jejichž kmen je zakončen na samohlásku, pak se skloňují jako substantiva 1. a 2. deklinace, nebo na souhlásku, ta se skloňují jako substantiva 3. deklinace. Z hlediska rodu je možno je rozdělit na trojvýchodná, která mají zvláštní zakončení pro všechny tři rody, dvojvýchodná mají společnou koncovku pro maskulina a feminina a jinou pro neutra, jednovýchodná, jejichž koncovky jsou pro všechny tři rody stejné.*“²³

„Deklinace adjektiv

I. deklinace adjektiv

- jsou pouze trojvýchodná, vzor *bonus*, např. *magnus, magna, magnum* (*velký, velká, velké*)
- skloňují se podle vzoru *fēmina*, např. *magna/ magnae* (*velká/velké*)

II. deklinace adjektiv

- jsou pouze trojvýchodná, vzor *bonus*, např. *magnus, magna, magnum* (*velký, velká, velké*)
- skloňují se podle vzorů *servus a verbum*, např. *magnus/ magnī* (*velký/velkého*), *magnum/magnī* (*velké/velkého*)

III. deklinace adjektiv

1. adjektiva trojvýchodná, vzor *acer – acer, acris, acre – ostrý*
 2. adjektiva dvojvýchodná, vzor *brevis – brevis, breve – krátký*
 3. adjektiva jednovýchodná, vzor *felix – šťastný*
- tato adjektiva se skloňují podobně jak vzory substantiv 3. deklinace (*miles, mare*), ale mají rozdílnou koncovku v některých pádech – v ablativu singuláru,

22 Parafráze z učebnic: Jan Kalivoda, *Verba docent, exempla trahunt*, Karolinum, 2011, str. 16, 29, 37 a Jiří Pech, *Latina pro gymnázia I*, Leda Praha 1996, lekce 3 str. 43, lekce 4 str. 54, lekce 7 str. 104, lekce 13 str. 221, lekce 14 str. 236

23 Ludmila Štvánová, *Latina*, nakladatelství Orfeus, 1992, str. 88

genitivu plurálu, nominativu, akuzativu a vokativu plurálu.²⁴

Stupňování přídavných jmen

Latinská přídavná jména rozlišují 3 základní stupně – základní (gradus positivus), druhý stupeň (gradus comparativus) a třetí stupeň (gradus superlativus). Např. *clārus* – *clārior* – *clārissimus* (*slavný* – *slavnější* – *nejslavnější*)

„Existuje více druhů stupňování: pravidelné, opisné, nepravidelné, shodné:

1. pravidelné – tvoří se přidáváním přípon a koncovek, nejjednodušší a nejčastější způsob stupňování, např. *longus* – *longior* – *longissimus* (*dlouhý* – *delší* – *nejdelší*)
2. opisné – tvoří se tak, že před 1.stupeň předkládá příslovce *magis* (*více*) pro tvorbu 2. stupně a příslovce *maximē* (*nejvíce*) pro 3.stupeň, např. *arduus* – *magis arduus* – *maximē arduus* (*strmý* – *strmější* (*více strmý*) – *nejstrmější* (*nejvíce strmý*))
3. nepravidelné – jednotlivé stupně jsou od různých kmenů, např. *malus* – *pēior* – *pessimus* (*zlý* – *horší* – *nejhorší*)
4. shodné – netvoří jeden ze stupňů
 - netvoří pravidelný komparativ, např. *falsus* – *falsissimus* – *magis diversus* (*rozdílný* – *nejrozdílnější* – *dosl. více rozdílný*)
 - netvoří pravidelný superlativ, např. *senex* – *senior* – *superlativ není* (*starý* – *starší*)
 - nemají positiv, např. *prior* – *prīmus* (*přednější* – *nejpřednější*)
 - některá positiv mají, ale užívá se ho jenom ve velmi omezené míře²⁵

2.4.2.3 Pronomina

Rozlišujeme zájmena osobní (prōnōmina persōnālia), k nim patří i osobní zájmeno vzratné (prōnōmen reflexivum), dále pak zájmena přivlastňovací (prōnōmina possessīva), ukazovací (prōnōmina dēmōnstrātīva), tázací (prōnōmina interrogātīva), vztažná (prōnōmina relātīva) a neurčitá (prōnōmina indēfīnīta).

V latině se u zájmen osobních nevyskytuje zvláštní tvar pro 3. osobu obou čísel, užívá se ukazovacích.

24 Parafráze z učebnic: Jan Kalivoda, Verba docent exempla trahunt, Karolinum, 2011, str. 16, 29 a Jiří Pech, Latina pro gymnázia I, Leda Praha 1996, lekce 5 str. 66, lekce 8 str. 130 a Ludmila Štvánová, latina, nakladatelství Orfeus, 1992, str. 88 a 89

25 František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 40, 41, 42, §61, 63-65

1. osobní – *ego, tū, nōs, vōs* (já, ty, my, vy)
2. přivlastňovací – *meus, tua, noster, vester* (můj, tvůj, náš, váš)
3. ukazovací – *is, ea, id* (ten, ta, to)
4. tázací – *quis, quae, quid* (kdo, jaká, co)
5. vztažná – *quī, quae, quod* (jenž, jež, jež)
6. neurčitá – *aliquis, quīdam* (někdo, kdosi)

2.4.2.4 Numeralia

Rozlišujeme číslovky základní (numeralia cardinālia), řadové (numeralia ordinālia), druhové (numeralia prōportiōnālia), násobné (numeralia multiplicātīva) a podílné (numeralia distribūtīva).

Při tvoření číslovek můžeme v latině najít několik výjimek. „*Především jde o tvoření číslovek 18, 19, 28, ..., 89 odčítáním od vyšší desítky: duodequingenta = „dva od padesáti“ = 48 ... Ale největší odchylku od češtiny nalezneme u základních číslovek – předmět, který je počítaný, po nich téměř nikdy nestojí v genitivu, ale v pádě, který vyžaduje slovo, na kterém je číslovka závislá.*“²⁶

„... Latinské základní číslovky jsou většinou nesklonné, ale některé se přece jenom skloňují. Ūnus, ūna, ūnum se skloňuje zhruba jako adjektivum 1. a 2. deklinace.“²⁷

1. základní – *ūnus, duo, trēs, quattuor, quīnque, sex* (1,2,3,4,5,6)
2. řadové – *prīmus, sēcundus, tertius, quārtus, quīntus, sextus* (1.,2.,3.,4.,5.,6.)
3. druhové – *simplex, duplex, triplex* (jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný)
4. násobné – *semel, bis, ter, quater* (jednou, 2x, 3x, 4x)
5. podílné – *singulī, bīnī, ternī* (po jednom, po dvou, po třech)

Staré latinské číslovky se neoznačovaly číslicemi, ale písmeny – Římské číslice: I(1), V(5), X(10), L(50), C(100), D(500), M(1000). Např. MMXIII – 2013.

2.4.2.5 Verba

Latinská slovesa také patří do skupiny ohebných slov. V koncovce nesou několik gramatických kategorií – osobu, číslo, způsob, čas a slovesný rod. Takovéto sloveso nazýváme slovesem určitým (verbum finitum).

Osoba

Latina rozlišuje tři základní osoby (persōnae) – 1., 2., 3. (já, ty, on /my, vy, oni)

²⁶ Jan Kalivoda, Verba docent, exempla trahunt, Karolinum, 2011, str. 50

²⁷ Jan Kalivoda, Verba docent, exempla trahunt, Karolinum, 2011, str. 50

Číslo

Latinský jazyk má dvě čísla: jednotné (*numerus singularis*) a množné (*numerus plūralis*). Z toho plyne, že má celkově 6 osob – 1.-3. osoby singuláru a 1.-3. osoby plurálu.

Způsob

V latinské gramatice nalezneme právě tři druhy způsobu – způsob oznamovací (*modus indicātivus*), způsob rozkazovací (*modus imperātivus*) a způsob spojovací (*modus coniūctivus*). Způsob spojovací někdy nahrazuje český způsob podmiňovací.

Např: ind. *laudō* (*chválím*) – imp. *laudā* (*chval*) – con. *laudem* (*at' chválím*)

Čas

Latinský jazyk má podstatně složitější systém časů než jazyk český, nalezneme hned šest původních latinských časů.

1. čas přítomný (*tempus praesens*) – *laudō* (*chválím*)
2. čas budoucí (*tempus futūrum I.*) – *laudābō* (*budu chváliti*)
3. čas budoucí dokonavý, ukončený (*tempus futūrum II. , exāctum*) – *laudāverō* (*pochválím*)
4. čas minulý, dokonavý (*tempus perfectum*) – *laudāvī* (*pochválil jsem*)
5. čas minulý, zdůrazněný jako probíhající (*tempus imperfectum*) – *laudābam* (*chválil jsem*)
6. čas minulý, zdůrazněný jako předcházející jinému ději minulému (*tempus plusquamperfectum*) – *laudāveram* („byl jsem pochválil“)

Slovesný rod

Máme dvojí, rod činný (*genus āctivum*) a rod trpný (*genus passivum*).

Např. *laudō* (*chválím*) X *laudor* (*jsem chválen*)

„Existují také slovesné tvary, které nenesou všechny slovesné gramatické kategorie, zvláště kategorie osoby a čísla, a ty se nazývají slovesa neurčitá (*verbum īnfīnītum*). V latině jich máme celkem pět.

1. īnfīnītivus (*infinitiv*) – *laudāre* (*chváliti*)
2. gerundium – *laudantī* (*chválení*)
3. supīnum – *īūdicātum* (*soudit*)
4. participium – *laudāns* (*chvále, chválící*)

5. gerundivum – *laudandus* (ten, jenž má býti chválen)²⁸

„Tvoření tvarů slovesných

Vyjmenované tvary slovesné se tvoří od třech kmenů – praesentního, perfektního a supinového.

- A) Od kmene praesentního: všechny určité tvary praesenta, imperfekta a futura I., mimo infinitiv a participium praesentní a gerundium s gerundivem ... ; tvoří se tak, že odtrhneme od infinitu příponu **-re**, např. *laudā -re*
- B) od kmene perfektního: všechny tvary perfekta, plusquamperfekta a futura II.. V rodě činném ... ; tvoří se několika způsoby, obecná pravidlo neexistuje, proto je uveden ve slovníku
- C) od kmene supinového: supinum, participium budoucí aktivní, a participium perfecti passivi, jehož spojením se slovesem být se tvoří pasivní perfektum, plusquamperfektum a futurum II.; znakem supinového kmene je t- (u zubných kmenů s-) Dostaneme jej odtržením přípony **-um**, např. *laudāt-um*²⁹

Konjugace (časování) sloves

Jednotlivá slovesa a jejich typy se seskupují podle svého způsobu časování. Z toho vznikají tzv. konjugace, česky časování, sloves. Rozlišujeme celkem čtyři, které vycházejí z přítomného kmene slovesného.

- 1. konjugace – prez. kmen končí na samohlásku -ā: *laudā-re* (chválit)
- 2. konjugace – prez. kmen končí na samohlásku -ē: *delē-re* (ničit)
- 3. konjugace – prez. kmen končí na souhlásku: *leg-ere* (číst). Mezi kmen a příponu se vkládá vokál. Slovesa typu *capiō* (*chytat*) kolísají mezi 3. a 4. konjugací.
- 4. konjugace – prez. kmen končí na samohlásku -ī: *audī-re* (slyšet)

Nepravidelná slovesa

V latině, stejně jako v jiných jazycích, existuje malá skupina sloves, které jsou ale hojně používané, ale vyskytují se v nich odchylky od klasického časování. V latině se jedná o odchylku od prezentního kmene. Nepravidelnost se nevyskytuje v kmenu perfektním

28 František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 62 §107

29 Parafráze z učebnic: Jan Kalivoda, Verba docent, exempla trahunt, Karolinum, 2011, str. 23, 24, 69-76; František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 63 §108 a Eva Bilíková, Přehled latinské mluvnice, Brno 1991, kapitola Sloveso – Všeobecná pravidla, str. 19

ani supinovém. Např. *dare (dávát)*, *facere (dělat)*, *ferre (nést)* ...

Deponentní slovesa

„Jedná se o zvláštní skupinu sloves, u kterých slovesný rod neodpovídá jejich skutečnému významu. Jsou to slovesa s tvarem trpným, ale s významem činným, popřípadě zvrtným. Jejich časování je ovšem pravidelné.“³⁰

2.4.2.6 Adverbia

Latina obsahuje několik druhů příslovčí. Rozeznáváme příslovce:

1. místa – *hīc (zde)*, *eō (tam)*, *inde (odtud)*
2. času – *hōdīe (dnes)*, *crās (zítra)*, *herī (včera)*, *tum (tehdy)*
3. způsobu, vztahu a míry – *quam (jak)*, *nimis (příliš)*
4. příčiny – *cūr (proč)*, *propterea (proto)*

Existuje mnoho druhů příslovčí jak podle významu, tak podle svého vzniku. Nejvíce zastoupena jsou příslovce utvořená od přídavných jmen – adjektivní adverbia. Zjednodušeně můžeme říci, že se jedná o adverbia způsobu (tážeme se otázkou jak?). Tato příslovce se dají, stejně jako přídavná jména, stupňovat.

Tvoří se od adjektiva, a to příponou:

1. od adjektiv 1. a 2. deklinace – přípona *-ē*, *longus/longē (dlouhý/dlouho)*, *pulcher/pulchrē (krásný/krásně)*
2. od většiny adjektiv 3. deklinace – přípona *-iter*, *brevis/breviter (krátký/krátce)*, *fēlīx/fēlīciter (šťastný/šťastně)*
3. od adjektiv 3. deklinace, jejichž kmen končí na *-nt* – přípona *er*, *sapiēns/sapienter (moudrý/moudře)*
4. výjimky – existuje skupina příslovčí, které se utvořily nepravidelně – *bonus/bene (dobrý/dobře)*

Stupňování adverbii

„Komparativ adverbia se tvoří komparativem adjektiv v akuzativu (4. pád)

³⁰ Parafráze z učebnic: Parafráze z učebnic: Jan Kalivoda, Verba docent, exempla trahunt, Karolinum, 2011, str. 77, 78 a Eva Bilíková, Přehled latinské mluvnice, Brno 1991, kapitola Sloveso – Deponentní slovesa, str. 20

singuláru neutra; clārior: clārius/ clārius (slavnější/slavněji); brevior: brevis/brevis (kratší/kratěji); pulchrior: pulchrius/pulchrius (krásnější/krásněji)...

Superlativ adverbia se tvoří příponou -ē, která se připojí ke kmenu superlativu adjektiva (adjektivum v superlativu patří vždy do 1. a 2. deklinace): clārissimus/clārissimē (nejslavnější/nejslavněji), facillimus/facillimē (nejsnadnější/nejsnadněji) ... “³¹

2.4.2.7 Prepozice

Latinské předložky se pojí s určitým pádem, popř. pády. Předložky jsou velmi důležité pro tvorbu věty. Oproti češtině se pomocí předložek tvoří celý 6. pád (lokál).

- předložky s genitivem – *causā, grātiā (kvůli) – viae causā (kvůli cestě)*
- předložky s ablativem – *ā, ab (od), ē, ex (z, ze), dē (o), cum (s, se), sine (bez), prō (pro, za, přes), prae (před, pro)*
- předložky s akuzativem nebo s ablativem – *in (do, na, v) – in terram/in terra (do země/v zemi), sub (pod), super (nad)*
- předložky s akuzativem – *ad (k), ante (před), apud (u), circum (kolem), per (skrz), post (po), praeter (kromě), circā (kolem) contrā (proti) ...*

2.4.2.8 Konjunkce

Spojky se stejně jako v češtině dělí na souřadící a podřadící. Např. *ubī (jak, jakmile), vērū (avšak), et (a, i), nam (neboť)*.

2.4.2.9 Partikule

V latině je jich velmi málo, v některých publikacích nejsou uvedeny vůbec. Např. *utinam (kéž), nōnne (zda ne), num (zda) ...*

2.4.2.10 Interjekce

„Citoslovce rozeznáváme dvojí:

1. *původní – od svého vzniku měla platnost citoslovci*
 - *pro výraz bolu – heu, eheu, vae (ach, běda!)*
 - *pro výraz žalu, soustrasti i radosti – ā, ah, aha (ach!)*
 - *pro výraz podivu – ō (o!), prō (ó, oh, ach!)*
 - *pro výraz ujištění – nē (věru, zajisté)*
 - *pro zdůraznění pozornosti – ecce (hle, ejhle!)*

31 Jiří Pech, *Latina pro gymnázia I*, Leda Praha 1996, lekce 11, str. 193

2. *odvozené – vznikla z tvarů jmenných, slovesných i jmen vlastních – age (nuže), macte (nazdar), malum (k d'asu) ...*“³²

2.4.3 Latinská syntax (větná stavba)

V latině, naprosto stejně jako v češtině, rozlišujeme dva základní druhy vět: věty jednoduché a souvětí. „*Na rozdíl od češtiny používá latina více specifik ve větě jednoduché. V souvětí je pak nejsložitější používají konjunktivů ve vedlejších větách.*“³³

Pořádek slov v latinské větě je podobný češtině, ale nemůžeme říct, že je identický.

2.4.3.1 Slovosled

„*Pořádek slov je v latině podobně jako v češtině volný, ale ne libovolný, tj. slova a větné členy nemají svá pevná a vždy tatáž místa, ale některým jejich postavením se jim dodává rozličné důraznosti, kdežto při jiném postavení se rozdíl v důraznosti nevyjadřují ani necítí.*

Slovosled, při kterém jde hlavně o věcný obsah výpovědi, je slovosled normální, pravidelný; slovosled, při kterém se postavení slov úmyslně vyjadřuje i rozdíl v výraznosti, je slovosled příležitostný.“³⁴

- slovosled pravidelný – má vždycky klasickou formu (odchylně od češtiny): podmět – předmět – přísudek např. *Gubernator navem regit.* (Kormidelník řídí loď.)
- slovosled příležitostný – staví na první místo něco jiného než podmět a tím toto slovo zdůrazňuje, dává do popředí, sleduje na něm zvláštní zřetel např. *Fortes Fortuna adiuvat.* (Statečným štěstí pomáhá.)

2.4.3.2 Věta jednoduchá

Věta jednoduchá se dělí na větu jednočlennou nebo dvojčlennou. Jednočlenná věta obsahuje buď citoslovce (*heu!//ach!*) nebo jméno (*Viktorio!//Viktore!*) nebo sloveso (*pluit!//prší!*) nebo příslovce v odpovědi (*ninime/nikoli*).

Věta dvojčlenná obsahuje oba základní větné členy: podmět (nejčastěji podstatné jméno, popř. zájmeno) a přísudek (sloveso). Rozvíjejícími členy jsou pak předměty, přívlastky, příslovečná určení, přístavek a doplněk.

32 Eva Bilíková, Přehled latinské mluvnice, Brno 1991, kapitola Citoslovce, str. 58

33 Ludmila Štvánová, Latina, nakladatelství Orfeus, 1992, str. 125

34 František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 220, § 276

Druhy vět jednoduchých:

- oznamovací věty – sloveso je obvykle v indikativu, popř. konjunktivu, např. *Fortes Fortuna adiuvat.* (Statečným štěstí pomáhá.)
- zvolací věty – nejčastěji věty jednočlenné *Me miserum!* (Já ubožák!)
- rozkazovací věty – sloveso je obvykle v imperativu, popř. konjunktivu, např. *Sis fortis!* (Bud' statečný!)
- přací věty – vyjadřují se konjunktivem, někdy má tento význam i imperativ, např. *Valeant cives mei!* (Kéž jsou zdraví moji spoluobčané!)
- tázací věty – sloveso je v indikativu, popř. konjunktivu možnosti. Patří sem tázací slova *audin=audisne?* (slyšíš?), odpovědi, otázky rozlučovací, otázky řečnické a otázky zvolací.

2.4.3.3 Souvětí

Věty jednoduché se k sobě spojují do celků, které se nazývají souvětí. Ve většině jazyků, tedy i v latině, rozlišujeme souvětí hypotaktické (podřadné) a parataktické (souřadné). „Zvláštním druhem vět jsou věty vložené (parenthetické) neboli vsuvky. Nejsou ani v souřadném ani v podřadném poměru k větě, do které jsou vloženy, a jejich poměr k ní se podobá poměru vokativu nebo citoslovce.“³⁵

Souvětí souřadné

Věty se mohou spojovat do souvětí pomocí spojek nebo tzv. asyndeticky (tzn. bez spojek s náležitým vyslovením). Např. *Veni, vidi, vici.* (Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem.)

Nalezneme několik druhů latinských spojek, podle nich se nazývají poměry, popř. vztahy mezi jednotlivými hlavními větami.

- slučovací spojky – *et* (a), *neque* (ani), *quoque* (také, též)
- rozlučovací spojky – u nás poměr vylučovací (alternativní) – *aut* (nebo)
- odporovací spojky – *sed* (ale), *verum* (však), *tamen* (přece však)
- důsledkové spojky – *itaque* (a tak, tedy), *ergo* (tedy, tudíž)
- důvodové spojky – *namque* (neboť), *etenim* (totiž)
- dvojice spojek – *et-et* (i-i), *cum-tum* (jak-tak), *sive-sive* (bud'-nebo)

35 František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 231, §316

Souvětí podřadné

Tato souvětí obsahují dvě a více vět, z nichž minimálně jedna musí záviset na druhé, musí být větou vedlejší. „*Vedlejší věty se připojují ke svým větám řídícím buď 1. bez zvláštních slov značících podřadění nebo 2. se zvláštními podřadícími slovy.*

Podřadícími slovy jsou a) vztažná zájmena a příslovce, připojující vztažné (relativní) věty, b) podřadící spojky, připojující vedlejší věty spojkové (konjunkcionální)
...³⁶

Druhy vět vedlejších³⁷ : nepřímé otázky, podstatné věty s *quod*, věty důvodové, věty účelové, věty snahové, věty účinkové, věty způsobovací, věty s *ut* k určení děje, určovací věty druhové, věty obavné, věty časové, věty podmínkové, věty přípustkové, věty přirovnávací.

2.5 Latinská slova v češtině

Některá latinská slova přešla tzv. přejímáním do češtiny. Nejlépe cizí slovo v češtině poznáme tím, že obsahuje nepůvodní hlásky, jako je např. g, f, x. Latinská slova a termíny velmi často x obsahují a jsou dobře rozeznatelná.

Nejvýraznější skupinou přejatých slov jsou termíny. Za termíny jsou považována většinou slova nadnárodní, která používá nějaká sociální nebo profesní sféra, např. lékaři, učitelé, právníci aj. Jsou to nám často velmi známá a užívaná slova, např. *kapitula, totalita, humanismus, klasicismus, komedie, autorita, kontext, kvalita* a mnoho dalších. Je sice pravda, že latina má být postupně nahrazována angličtinou, ale „*vzhledem ke skutečným, že v odborné terminologii obecně pochází v anglické slovní zásobě až 90 % z klasických jazyků, je znalost latiny velmi opodstatněná.*“³⁸

Slova, která přišla z latiny do češtiny, mají různé stupně přizpůsobení. Některá splynula s češtinou úplně a stala se pevnou součástí české slovní zásoby, a ani rodilý mluvčí si už neuvědomuje jejich cizí původ. Slova se stala součástí všech jazykových rovin našeho jazyka. Velmi často se stala po lexikální stránce jádrem naší slovní zásoby. Z latiny jsou to výrazy jako: *škola, košile, koruna, páv, student, doktor, komora* ...

Mladší skupinou jsou slova, která se sice začlenila do naší slovní zásoby, ale mluvčí

36 František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992, str. 239, § 344

37 užito složitější dělení vycházející z knihy: František Novotný a kolektiv, Základní latinská mluvnice, nakladatelství HŠH, 1992

38 Jana Kepartová, Terminologické minimum pro přijímací zkoušky na vysoké školy humanitního zameření, nakladatelství Práh, 1998, str. 6

stále pociťuje jejich cizost . Slova mají sice plně začleněnou gramatickou a významovou rovinu, ale stále jsou vnímána jako cizí. Může zde být pokus nahrazovat je českými ekvivalenty, popř. snaha kalkovat. Např. *existence, genius*.

„Na druhém krajním pólu jsou slova nepřizpůsobená, která se pociťují a chovají jako cizí. Tvoří je pojmenování cizích reálií a slova citátová. ... Jsou to cizí lexikální prvky, které si sice uchovaly svou původní podobu a do slovní zásoby se zpravidla vůbec nevčleňují. ... Citátová slova jsou stylisticky příznaková. Často bývají výrazem intelektualizace projevu a snahy po exkluzivitě vyjadřování. ...“³⁹

Nejméně jsou přizpůsobeny samotné citáty. *„Od těchto citátových pojmenování se liší opravdové citáty, celé věty v cizím jazyce. Jsou to některá přísloví a úsloví. ... Tyto rozšířené obraty se obvykle označují názvem okřídlená slova a patří do výkladu frazeologie.“⁴⁰* Využívají se jen ojediněle a jsou na periferii slovní zásoby, v některých publikacích se uvádí, že nejsou součástí běžné slovní zásoby, ale užívají je jen vzdělanci.

Latina dala češtině, stejně jako jiným jazykům, mnoho slov, i když většina mluvčích si to už neuvědomuje. Jsou to slova, která se trvale používají a jsou mnohými chápána jako ryze česká, především proto, že se plně začlenila do jazykových rovin našeho jazyka. Nejlépe je to vidět v rovině morfologické (skloňování, časování). Zde uvádím výčet některých přejatých slov z latiny do češtiny: *alibi, amulet, aparát, civilizace, cirkus, cyklus, doktor, existence, forma, genius, inteligent, improvizace, kancelář, kapitál, kapsa, kmín, kvalita, košile, kupole, lilie, linie, magnet, manifest, milion, mistr, nota, nula, oliva, optimismus, populace, park, puls, revoluce, rezidence, seminář, student, švestka, univerzita, urna, vila, zinek a mnoho jiných.*⁴¹

39 Přemysl Hauser, *Nauka o slovní zásobě*, Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1980, str. 52 a 53, 54

40 Přemysl Hauser, *Nauka o slovní zásobě*, Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1980, str. 54

41 Výčet uveden z knih: Přemysl Hauser, *Nauka o slovní zásobě*, Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1980 a Jana Kepartová, *Terminologické minimum pro přijímací zkoušky na vysoké školy humanitního zameření*, nakladatelství Práh, 1998

3. EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE

Výzkum

Cílem mého výzkumu bylo najít spojitost mezi úrovní vzdělání českých studentů a jejich znalostí latiny, a tedy stále živých latinských slov. Byl potřeba velmi široký vzorek respondentů, aby byl dosažen přesvědčivý výsledek. Srovnám mezi sebou jednotlivé kategorie a pokusím se určit, zda je některá kategorie výrazně slabší než jiná nebo naopak.

Výzkum byl prováděn pomocí dotazníku. Dotazník bylo možné vyplnit klasickou formou, tedy písemně na dodaný formulář. Tyto formuláře byly rozdávány na středních školách v Uherském Hradišti a na Univerzitě Karlově v Praze. S pilotáží i dotazníkem jsem oslovila především své spolužáky na Pedagogické fakultě. A také jsem požádala o vyplnění studenty školy, kterou jsem navštěvovala (kombinace střední odborné školy a gymnázia). Také jsem oslovila učiliště, kam dochází moje sestra. Jen část respondentů je ze škol jiných (asi třetina).

Dotazník byl také k dispozici na internetu na webové stránce www.vyplnto.cz v období od 1.11.2012 do 20.12.2012. Internetový dotazník byl dostupný každému, kdo splňoval vstupní požadavky (tj. je studentem některého druhu střední školy nebo studentem školy vysoké). Výsledky nebyly k nahlédnutí široké veřejnosti, byly dostupné pouze zadavateli.

Výzkumu se účastnilo celkem 359 studentů, kteří vyplnili dotazník elektronickou nebo písemnou cestou.

Celkem bylo rozdáno 100 tištěných dotazníků, z nichž se mi vrátilo 76 vyplněných. Zbylých 283 dotazníků bylo vyplněno pomocí internetu. Aby bylo dosaženo naprosté korektnosti, a to především na středních školách, byl studentům dotazník dostupný v hodinách informační techniky. Do dotazníku se dalo přihlásit až po zadání správné webové adresy, kterou jsem vyučujícím poskytla.

Dotazník⁴²

Dotazník obsahuje 13 otázek. První otázka se dotazuje na vzdělání. To je jediný údaj, který o sobě respondent prozrazuje, ostatní data jsou anonymní. Další otázky se dotazují na konkrétní latinské citáty. Prvních pět otázek je uzavřených (tzv. kroužkovacích), tyto otázky vycházejí z antického kulturního dědictví. Dalších pět otázek je opět uzavřených (tzv. kroužkovacích), ale tyto otázky vycházejí ze středověku, popř. z

42 Konečná verze dotazníku bude uvedena v příloze

katolické liturgie. Poslední dvě otázky jsou otevřené (respondent nevybírá z možností), jsou to otázky novověké, které se konkrétně týkají české novodobé minulosti. Citáty byly vybrány z knihy: *Slovník latinských citátů, Josef Čermák a Kristina Čermáková, nakladatelství Universum, 2010*. Všechny historické i kulturní souvislosti, na které se dotazují ve výzkumu, jsou brány z této knihy, která dále není v textu uváděna jako zdroj.

Respondent

Cílovou skupinou jsou studenti středních a vysokých škol prezenčního studia. Jedná se respondenty ve věku 15-19 let a 19-25 let. Pohlaví zde nehrálo žádnou roli. Dotazovaní byli rozděleni do čtyř skupin, které byly jednotlivě vyhodnocovány. Jsou to studenti učilišť (bez maturitní zkoušky), studenti středních odborných škol (s maturitou), studenti gymnázií a studenti vysokých škol.

Vyhodnocení

Hodnocení provádím v uvedených skupinách metodou komparativní analýzy. Jednotlivé kategorie jsou mezi sebou srovnávány a hodnoceny. Vyhodnocení je doplněno o tabulkové a grafické znázornění výsledků pro lepší přehlednost. Jako zajímavost uvádím u otázky i její historické a kulturní souvislosti a také počet respondentů, kteří tyto souvislosti znali. Na závěr je uveden kompletní přehled a vyhodnocení výzkumu.

VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

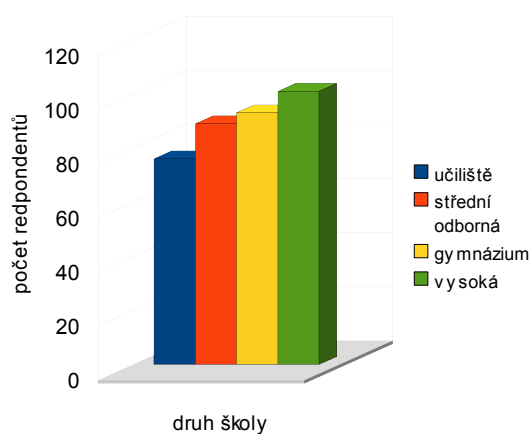
3.1 TYP ŠKOLY

Jaký typ školy navštěvujete?

- Střední bez maturity (učiliště)
- Střední s maturitou (střední odborná škola s maturitou)
- Gymnázium
- Vysoká škola

učiliště	střední odborná	gymnázium	vysoká
76	89	93	101

CELKEM	359
--------	-----

Na dotazník celkem odpovědělo 359 dotazovaných. Největší skupinou jsou zástupci českých vysokých škol.

3.2 VENI, VIDI, VICI

Co v překladu znamená VENI, VIDI, VICI?

- A) Přišel jsem, zahlédl jsem, odešel jsem
B) Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem (správná odpověď)
C) Přišel jsem, dostal jsem strach, utekl jsem
D) Přišel jsem, viděl jsem, vyslal jsem posly

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	6	70	0	0	76
střední odb.	6	76	7	0	89
gymnázium	3	89	1	0	93
vysoká	0	101	0	0	101
CELKEM	15	336	8	0	359
Procenta	4,17%	93,59%	2,22%	0,00%	99,98%*

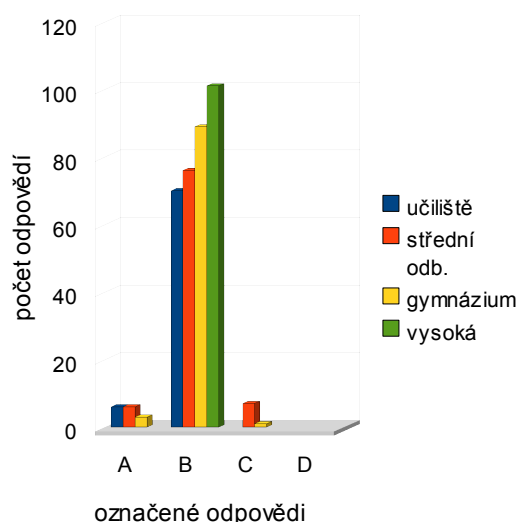
* nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla

Celkový graf viz Ilustrace 1

DÍLČÍ HODNOCENÍ (dle typů škol)

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	70	92,10%
střední odb.	76	85,39%
gymnázium	89	95,69%
vysoká	101	100,00%

Dílčí graf viz Ilustrace 2

Ilustrace 1: Celkový graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

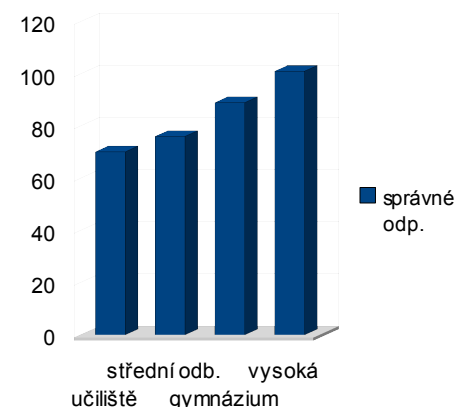
Správná odpověď na otázku (*Co znamená Veni, vidi, vici?*) je možnost B (*Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **336** dotázaných, což je převážná většina. Procentuelní úspěšnost otázky je **93,59 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je maximální možná, tedy 100 %. Nejslabší skupinou jsou studenti středních odborných škol, jejich úspěšnost byla nejnižší. Jako jediní nedosáhli hranice 90 %, získali 85,39 %.

Otázka vykazuje nadprůměrnou úspěšnost, proto není pochyby o tom, že citát je **stále živý**. Studenti českých škol tento citát znají a dovedou si jej zařadit do kontextu literárního i do lexikální roviny jazyka.

K vysoké úspěšnosti zřejmě napomáhá také to, že autorem citátu je římský senátor Gaius Iulius Ceasar. Tento citát je v mnoha učebnicích historie uváděn u jeho jména, i když v českém překladu. Vzhledem k velkému historickému významu této osobnosti lze pokládat také tento citát za významný a zapamatováníhodný. Mnoho autorů jím dokládá jeho slavné vítězství nad pontským králem u Zély. Tuto skutečnost do dotazníku uvedlo jako kulturní poznámku 236 dotázaných, tj. 70,23 % z respondentů, kteří odpověděli správně.

V dnešní době se tento citát stal synonymem, dalo by se říci i metaforou, pro rychlé a jednoduché vítězství bez potíží.

Výsledek pro mě není překvapující a takového vysoké procento úspěchu jsem očekávala.

Ilustrace 2: Dílčí graf

3.3 NIHIL EST PERPETUUM DATUM

Co v překladu znamená NIHIL EST PERPETUUM DATUM?

- A) Nic netrvá věčně (správná odpověď)
- B) Nic není jisté
- C) Všechno je pomíjivé
- D) Všechno spěje k zániku

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	32	12	14	18	76
střední odb.	41	12	16	20	89
gymnázium	62	19	3	9	93
vysoká	84	1	9	7	101
CELKEM	219	44	42	54	359
Procenta	61,00%	12,25%	11,69%	15,04%	99,98%*

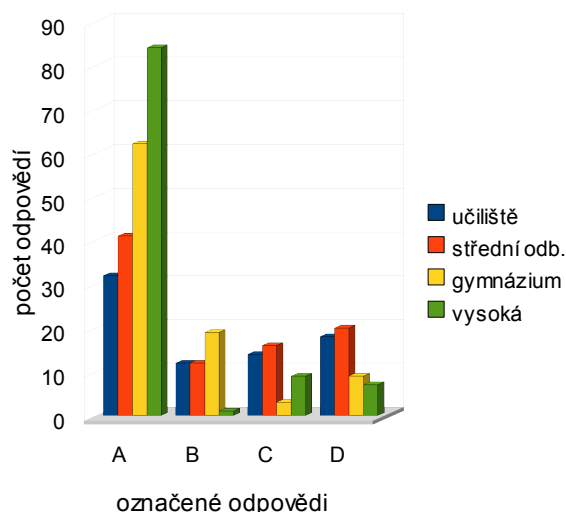
* nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla

Celkový graf viz Ilustrace 3

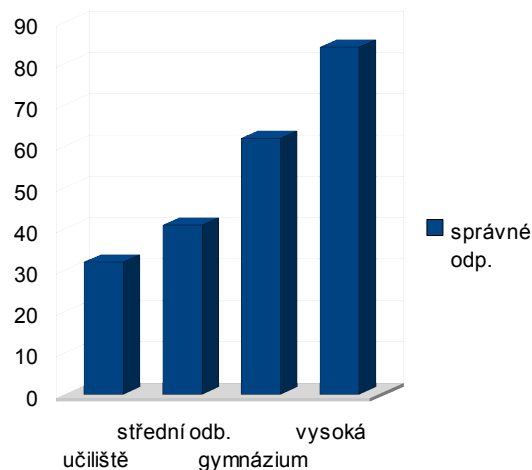
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	32	42,10%
střední odb.	41	46,06%
gymnázium	62	66,66%
vysoká	84	83,16%

Dílčí graf viz Ilustrace 4

Ilustrace 3: Celkový graf

Ilustrace 4: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Nihil est perpetuum datum?*) je možnost A (*Nic netrvá věčně.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **219** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **61,00 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je velmi vysoká, tedy 83,16 %. Nejslabší skupinou jsou studenti středních škol bez maturity, tedy studenti učilišť, jejich úspěšnost byla nejnižší. Dosáhli úspěšnosti pouze 42,10 %.

Otázka vykazuje lehce nadprůměrnou úspěšnost. Výsledek není tak přesvědčivý jako v prvním případě, a proto není možné na základě tohoto vzorku určit, za jde o slovo všeobecně živé nebo nikoli. Ale bezpochyby lze konstatovat, že se zvyšující se úroveň vzdělání znalost tohoto úsloví stoupá. Ve skupině „vysokoškoláků“ mohu bez obav tvrdit, že tato věta je živá a schopná se dále vyvíjet. Ve skupině studentů učilišť je výsledek poněkud nejednoznačný. Zřejmě by bylo zapotřebí většího vzorku těchto studentů, abych mohla přesně stanovit výsledek. Považuji to za vhodný podnět k další práci.

Pokud bych přesto chtěla učinit nějaký konečný závěr, musela bych říci, že jde o úsloví prozatím živé, ale nemohu předvídat jeho další vývoj.

Autorství tohoto citátu je připisováno antickému dramatikovi Plautovi. V dotazníku ho jako autora uvedlo 43 respondentů, tj. 19,63 % ze všech správných odpovědí. Zajímavé je, že všichni respondenti (43) navštěvují vysokou školu.

Tento výsledek mě překvapil, předpokládala jsem mnohem větší úspěšnost, už jenom pro všeobecnou známost slov *nihil* a *datum*. Ovšem výzkum to neprokázal.

3.4 MORITURI TE SALUTANT

Co v překladu znamená MORITURI TE SALUTANT?

- A) Zdravím tě, pane, i ve smrti jsme otroci
- B) Smrt kráčí k nám, připraveni jsme
- C) Gladiátoři jsou připraveni zemřít
- D) Ti, co jdou na smrt, tě zdraví (správná odpověď)

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	22	7	8	39	76
střední odb.	19	9	6	55	89
gymnázium	20	6	8	59	93
vysoká	11	1	8	81	101
CELKEM	72	23	30	234	359
Procenta	20,05%	6,40%	8,35%	65,18%	99,98%*

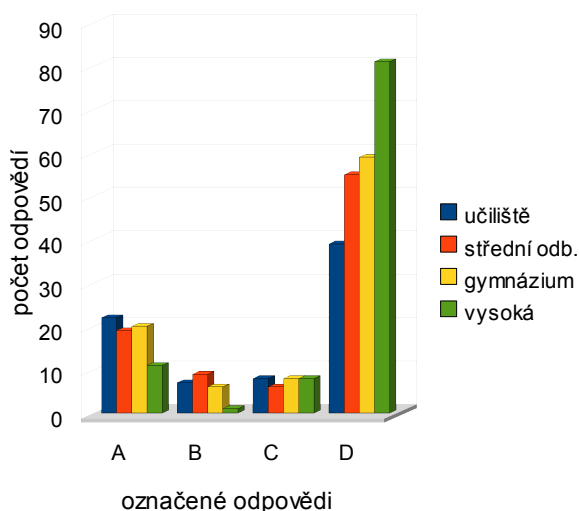
* nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla

Celkový graf viz Ilustrace 5

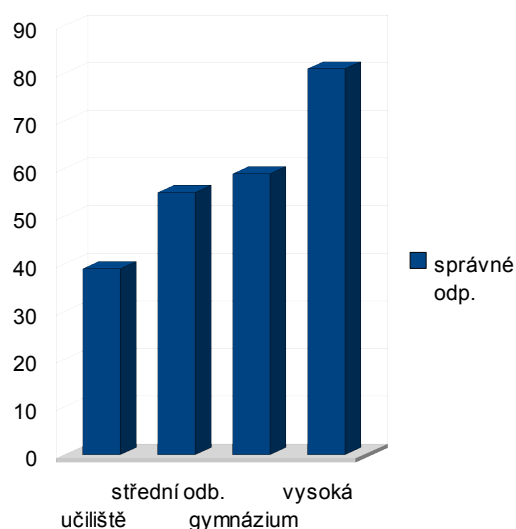
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	39	51,31%
střední odb.	55	62,41%
gymnázium	59	63,44%
vysoká	81	80,19%

Dílčí graf viz Ilustrace 6

Ilustrace 5: Celkový graf

Ilustrace 6: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Morituri te salutant?*) je možnost D (*Ti, co jdou na smrt, tě zdraví.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **234** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **65,18 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je vysoká, tedy 80,19 %. Nejslabší skupinou jsou studenti středních škol bez maturity, tedy studenti učilišť, jejich úspěšnost byla nejnižší. Dosáhli úspěšnosti pouze 51,31 %.

Otázka má nadprůměrnou úspěšnost. Pokud bychom se chtěli zaměřit ryze statisticky, tak bychom museli konstatovat, že věta je ve svém původním jazyce živá, protože v žádné ze zkoumaných skupin neklesla úspěšnost pod 50 %. Ale musím být v konečném výsledku opatrnější a komplexnější. Mohu bezpochyby označit citát za živý ve skupině „vysokoškoláků“. Překvapující je schodek ve správnosti mezi „vysokoškoláky“ a studenty gymnázií. Rozdíl činí zhruba 17 %. To je značný podíl. Ale mezi studenty gymnázií a střední odborných škol není podstatný rozdíl. Nelze proto říci, že se vzděláním úspěšnost lineárně roste. Rozdíly jsou nerovnoměrné. Celkově lze citát považovat za živý, ale pro přesnou odpověď by byl nutný další výzkum.

Toutu větou zdravili gladiátoři římského císaře při vstupu do cirkus. Jednalo se o pozdrav před zápasem a zdůraznění nadvlády. V šetření na to poukázalo 186 dotázaných, což činí 79,48 % ze všech správných odpovědí.

Správnost otázky jsem očekávala vyšší, kvůli známosti písně Karla Kryla.

3.5 SI VIS AMARI, AMA

Co v překladu znamená SI VIS AMARI, AMA?

- A) Chceš-li se bavit, vtipkuj
- B) Chceš-li být milován, miluj (správná odpověď)**
- C) Chceš-li plakat, plač
- D) Chceš-li myslet, čti

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	16	38	19	3	76
střední odb.	9	46	33	1	89
gymnázium	8	65	19	1	93
vysoká	3	76	22	0	101
CELKEM	36	225	93	5	359
Procenta	10,02%	62,67%	25,90%	1,39%	99,98%*

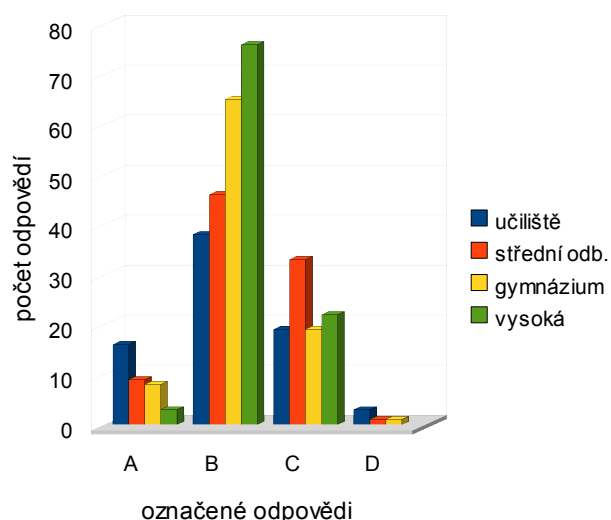
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 7

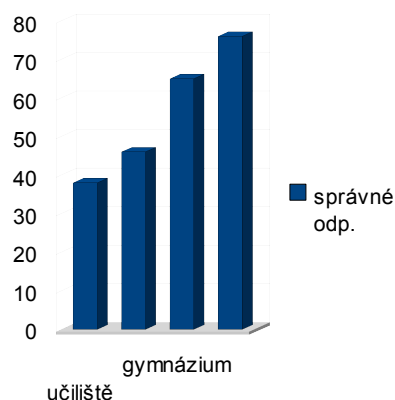
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	38	50,00%
střední odb.	46	51,38%
gymnázium	65	69,89%
vysoká	76	75,24%

Dílčí graf viz Ilustrace 8

Ilustrace 7: Celkový graf

Ilustrace 8: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Si vis amari, ama?*) je možnost B (*Chceš-li být milován, miluj.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **225** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **62,67 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je vcelku vysoká, tedy 75,24 %. Nejslabší skupinou jsou studenti středních škol bez maturity, tedy studenti učilišť, jejich úspěšnost byla nejnižší, přesně poloviční, 50 %.

Otázka je mírně nadprůměrně úspěšná. Má velmi podobné skóre jako dvě otázky před ní. Nedá se úplně přesně určit, zda je citát živý nebo ne, či jak dlouho ještě bude fungovat. Ale prozatím můžeme konstatovat, že citát živý je. A česká studentská veřejnost si s ním uspokojivě poradí. Zajímavé na této otázce je, že respondenti téměř vyloučili možnost D, která získala jen 1,39 %. Naproti tomu možnost C získala vysoké procento hlasů, přestože nebyla správná, tj. 25,90 %. Dá se předpokládat, že respondenti se zaměřili (třeba bez znalosti významu) na slova v citátu. Všimli si, že slova jsou si navzájem velmi podobná, tedy podobný bude i jejich význam. Proto možnost D propadla a možnost C má neobvykle velký počet hlasů.

Autorem citátu je antický řečník Seneca mladší (bylo uznáváno jen Seneca). Jako autora ho uvedlo 9 dotázaných, tj. 4,00 %.

Výsledek je překvapující. V pilotáži neměl tak vysoké hodnocení. Polepšil si skoro o 13 %. O to víc se přikláním k názoru, že citát je schopný jazykového života.

3.6 NULLI ROSAE DEEST SPINA

Co v překladu znamená NULLI ROSAE DEEST SPINA?

A) Není růže bez trní (správná odpověď)

B) Není květiny bez vůně

C) Není dřeva bez kůry

D) Není brku bez hrotu

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	51	11	8	6	76
střední odb.	59	14	7	9	89
gymnázium	65	19	3	6	93
vysoká	75	13	6	7	101
CELKEM	250	57	24	28	359
Procenta	69,63%	15,87%	6,68%	7,79%	99,97%*

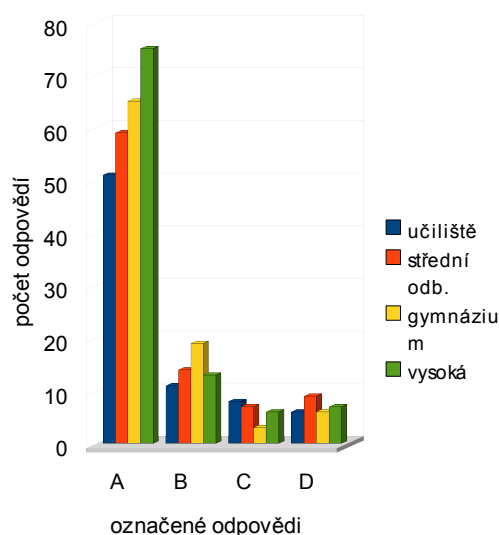
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 9

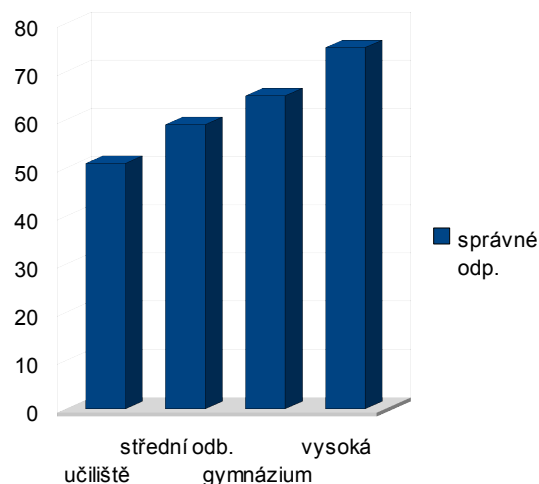
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	51	67,10%
střední odb.	59	66,29%
gymnázium	65	69,89%
vysoká	75	74,25%

Dílčí graf viz Ilustrace 10

Ilustrace 9: Celkový graf

Ilustrace 10: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Nulli rosae deest spina?*) je možnost A (*Není růže bez trní.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **250** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **69,63 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je vcelku vysoká, tedy 74,25 %. Nejslabší skupinou jsou studenti středních škol s maturitou, jejich úspěšnost je o 1 % nižší než studentů učilišť, tedy 66,29 %.

Můžeme konstatovat, že věta je živá a schopná dalšího vývoje. I když není úspěšnost právě vysoká, můžeme si všimnout, že žádná ze skupin neklesla pod hranici 60 %. Naopak, všichni ji překročili, a to nejméně o 6,29 %. Tento výsledek je přesvědčivější než u přechozích otázek s podobným výsledkem (otázky 3-5). Zajímavé je, že rozdíly v úspěšnostech nejsou tak velké jako u jiných otázek. Rozdíl mezi nejslabší a nejlepší skupinou je malý, tj. 7,96 %. Proto můžeme říci, že znalost tohoto frazému mezi českým studentstvem je obdobná. Je sice stále možné sledovat, že „vysokoškoláci“ jsou nejlepší skupinou, ale v této otázce nedopadli nějak výrazně.

Autor je neznámý, protože se jedná o frazém. Frazém nemá autory, jedná se o ustálené slovní spojení. Přes to respondenti uváděli jako autory např. dramatika Plauta nebo řečníka Cicera.

Sice výsledek neodpovídá prvotnímu průzkumu z pilotáže, ale není překvapující, kvůli dost výraznému slovu „rosae“, což růži dost připomíná, i když latinsky nemluvíme.

3.7 IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI

Co v překladu znamená IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI?

- A) Ve jménu Otce, Boha, Krista i svatých
- B) Ve jménu Otce i Syna i Marie Panny
- C) Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého (správná odpověď)**
- D) Ve jménu Otce i Syna, všech věřících

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	2	6	68	0	76
střední odb.	4	6	79	0	89
gymnázium	2	5	86	0	93
vysoká	0	3	98	0	101
CELKEM	8	20	331	0	359
Procenta	2,22%	5,57%	92,20%	0,00%	99,99%*

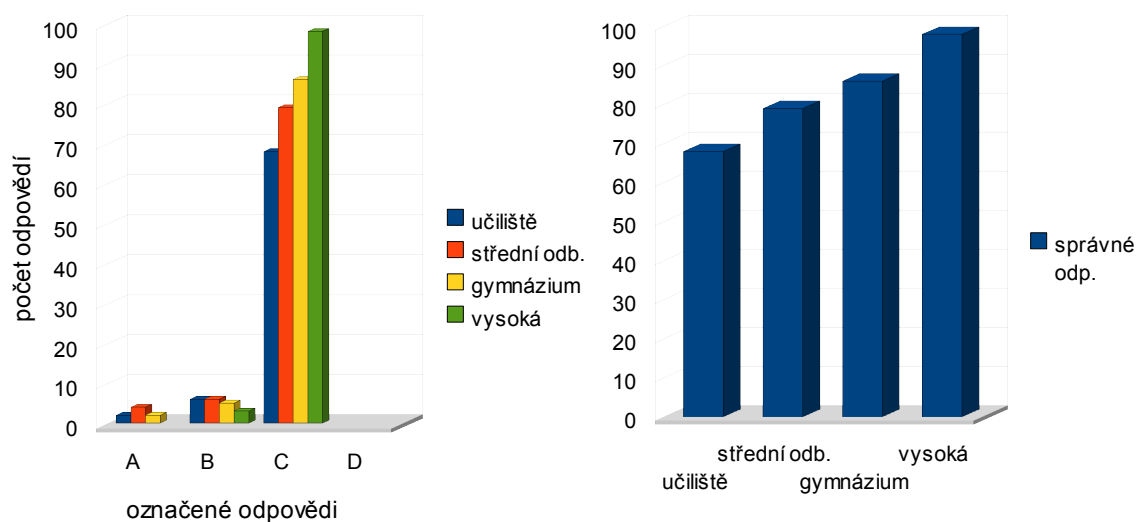
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 11

DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	68	89,47%
střední odb.	79	88,76%
gymnázium	86	92,47%
vysoká	98	97,02%

Dílčí graf viz Ilustrace 12

Ilustrace 11: Celkový graf

Ilustrace 12: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI?*) je možnost C (*Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **331** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **92,20 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je vysoká, tedy 97,02 %. Nejhorší skupinou jsou studenti středních škol s maturitou, jejich úspěšnost je o 1 % nižší než studentů učilišť, tedy 88,76 %.

Je více než jasné, že toto sousloví je živé a schopné dalšího vývoje i života. Je zřejmě pevnou součástí našeho jazykového systému. Všechny skupiny se držely velmi vysoko, dokonce i nejslabší skupina má téměř 90 %. Nikdo neoznačil možnost D, což svědčí o vysoké znalosti toho sousloví. Patrné je, že toto spojení je velmi známé i v českém jazyce. Předpokládám, že většina respondentů větu znala z paměti bez přímé znalosti latiny.

Toto úsloví se používá při katolických liturgických obřadech. Znamená jakousi obdobu kříže a dovolávání se nejvyšších představených této církve, tedy Trojjediného Boha. Toto uvedlo všech 331 osob, které na otázky odpověděli správně, tj. 100 %. Proto konstatuji, že je zde velmi patrný vliv křesťanské církve na českou společnost, i když dnes její vliv podstatně slábne.

Oproti pilotáži je úspěšnost nepatrně vyšší. Je jasné, že rozumíme a dovedeme jej používat jak v českém překladu, tak v latinském originále.

3.8 DEI GRACIA REX BOEMIE

Co v překladu znamená DEI GRACIA REX BOEMIE?

- A) Z Boží milosti císař český
- B) Z Boží vůle královna česká
- C) Z Boží vůle král český
- D) Z Boží milosti král český (správná odpověď)

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	9	18	13	36	76
střední odb.	5	14	24	46	89
gymnázium	9	10	21	53	93
vysoká	3	9	21	68	101
CELKEM	26	51	79	203	359
Procenta	7,24%	14,20%	22,00%	56,54%	99,98%*

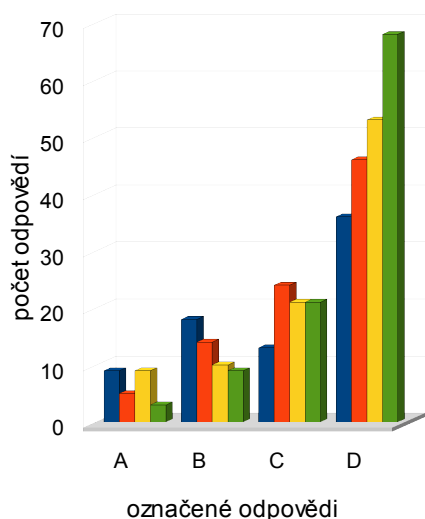
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 13

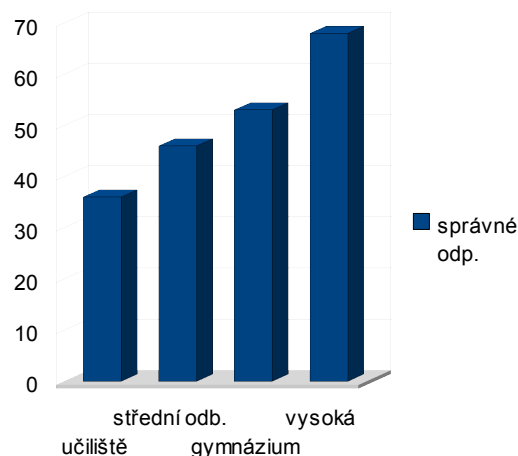
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	36	47,36%
střední odb.	46	51,68%
gymnázium	53	56,98%
vysoká	68	67,32%

Dílčí graf viz Ilustrace 14

Ilustrace 13: Celkový graf

Ilustrace 14: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Dei gracia rex Boemie?*) je možnost D (*Z Boží milosti král český.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **203** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **56,54 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je 67,32 %. Nejslabší skupinou jsou studenti učilišť, jejich úspěšnost je nejnižší, 47,36 %.

Zde jednoznačná odpověď není možná. Situace je poněkud komplikovaná. Ani studenti vysokých škol nepodali přesvědčující výkon. Ani jejich procenta nejsou jednoznačná, aby mohla vypovídat o celé struktuře problému. Je sice velmi pravděpodobné, že se význam této věty v latinské znění nevyprazdňuje a je schopen stále fungovat, ale není to jednoznačné. Především studenti učilišť nejvíce přilíhly k znalosti a klesli pod průměrnou hranici. I zde by byl nutný další výzkum.

Velmi vysoká procenta získala i nesprávná možnost C, kde bylo slovo *milost* nahrazeno slovem *vůle*. V latině i v češtině tyto slova nejsou v synonymním vztahu ani v úplném ani v kontextuálním. Tedy tato odpověď není platná. 22 % respondentů ji označilo.

Tato věta se nachází na lící straně Pražského groše. Do dotazníku to uvedlo 101 respondentů, tedy zhruba polovina.

Oproti pilotáži tento dotaz získal podstatně nižší úspěšnost, což mě překvapilo. Předpokládala jsem, že toto úsloví v češtině budou znát studenti z hodin dějepisu.

3.9 SANCTA MARIA, ORA PRO NOBIS

Co v překladu znamená SANCTA MARIA, ORA PRO NOBIS?

- A) Svatá Marie, bojuj za nás
- B) Svatá Marie, odpusť nám
- C) Svatá Marie, oroduj za nás (správná odpověď)**
- D) Svatá Marie, přimluv se za nás

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	6	9	39	22	76
střední odb.	7	8	49	25	89
gymnázium	3	12	49	29	93
vysoká	2	8	68	23	101
CELKEM	18	37	205	99	359
Procenta	5,01%	10,30%	57,10%	27,57%	99,98%*

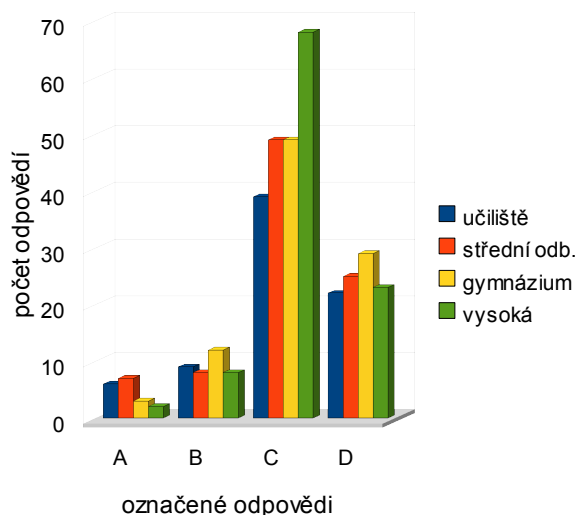
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 15

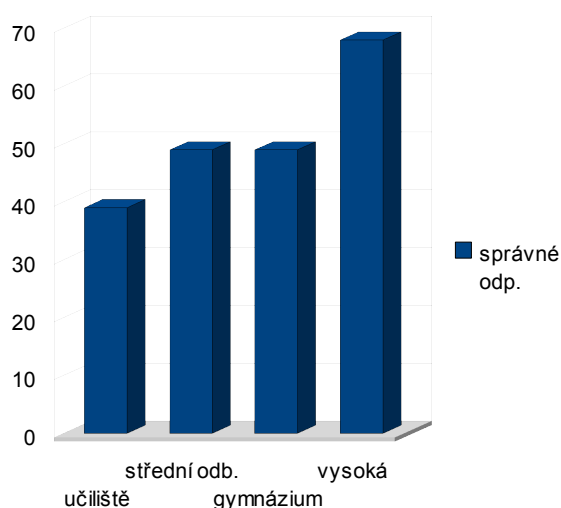
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	39	51,31%
střední odb.	49	55,05%
gymnázium	49	52,68%
vysoká	68	67,32%

Dílčí graf viz Ilustrace 16

Ilustrace 15: Celkový graf

Ilustrace 16: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Sancta Maria, ora pro nobis?*) je možnost C (*Svatá Marie, oroduj za nás.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **205** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **57,10 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je 67,32 %. Nejslabší skupinou jsou studenti učilišť, jejich úspěšnost je nejnižší, 51,31 %.

Jediní, kdo překročil hranici 60 %, byli studenti vysokých škol. Díky nim se úspěšnost zvedla. Pokud by byla jejich úspěšnost nižší, dalo by se předpokládat, že tato věta pomalu umírá a její význam se vyprazdňuje. Ale kvůli odpovědím studentů vysokých škol je výsledek nejednoznačný. Já sama pokládám tento citát za stále žijící, to značí i to, že obsadil hranici průměrnosti.

Výrazně se prosadila i možnost D, kde lze prokázat částečný synonymní vztah mezi slovesy. Toto sousloví je tradičně překládáno jako *Oroduj za nás*. Není tedy možné z hlediska češtiny překládat jinak, navíc v latině sloveso *ora* není synonymní se verbem *přimluvit se*. Tato odpověď tedy není správná.

Používáme tuto větu jako modlitební, kdy se dovoláváme katolického svatého. Všichni respondenti, kteří odpověděli správně, tuto všeobecně známou skutečnost znali a uvedli ji v dotazníku.

Oproti prvotně zkoumané pilotáži otázka má mnohem nižší úspěšnost. To jsem zpočátku nepředpokládala. Považovala jsem ji za natolik známou, že by měla přinejmenším překročit hranici 80 %.

3.10 AD MAIOREM DEI GLORIAM

Co v překladu znamená AD MAIOREM DEI GLORIAM?

A) K větší slávě Boží (správná odpověď)

B) Sláva tobě, Bože

C) K větší slávě Boží obce

D) Beránku Boží, sláva Tobě

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	24	19	20	13	76
střední odb.	35	15	25	14	89
gymnázium	42	21	19	11	93
vysoká	51	16	25	9	101
CELKEM	152	71	89	47	359
Procenta	42,33%	19,77%	24,79%	13,09%	99,98%*

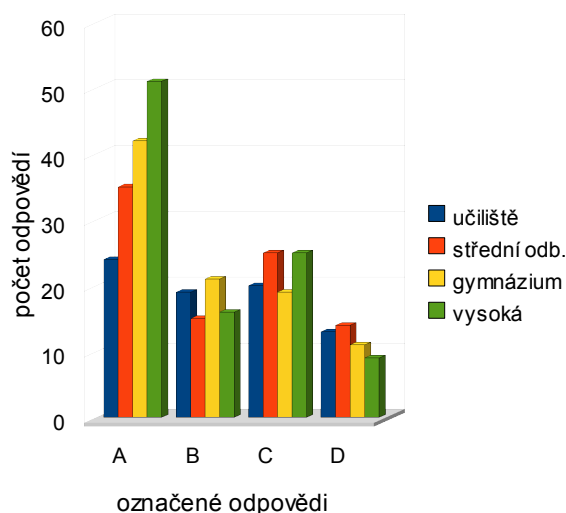
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 17

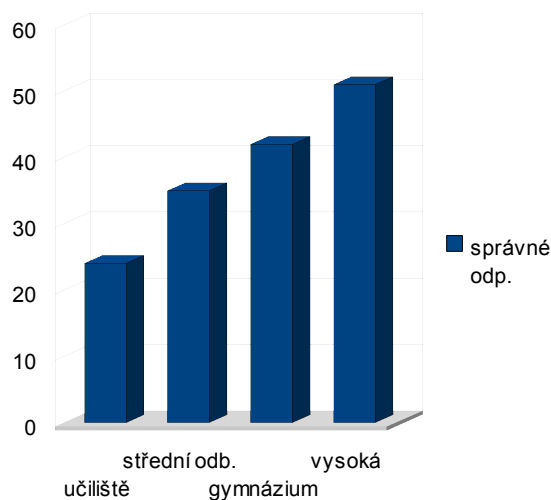
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	24	31,57%
střední odb.	35	39,32%
gymnázium	42	45,16%
vysoká	51	50,49%

Dílčí graf viz Ilustrace 18

Ilustrace 17: Celkový graf

Ilustrace 18: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Ad maiorem dei gloriam?*) je možnost A (*K větší slávě Boží.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **152** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **42,33 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, ale jejich úspěšnost je pouhých 50,49 %. Nejslabší skupinou jsou studenti učilišť, jejich úspěšnost je zdaleka nejnižší, jenom 31,57 %.

Tato otázka má nejnižší úspěšnost ze všech („kroužkovacích“) otázek. Je tedy nutné konstatovat, že heslo zřejmě spěje k zániku. Dokonce ani studenti vysokých škol neměli nadprůměrný výsledek, naopak. Jejich výsledek byl velmi průměrný. A nejslabší skupina měla pouze 30 %. Je tedy jasné, že povědomí o tomto citátu všeobecně klesá a dá se předpokládat jeho umrtvení, částečný zánik nebo dokonce úplné vymizení.

Další možnosti byly velmi podobně zastoupeny. Zde je názorně vidět, že respondenti nechápali skutečný význam, ale náhodně označili některou z nabízených možností. Nejvíce se projevila možnost C, ale obsahuje slovo navíc.

Toto sousloví bylo používáno jako hlavní heslo jezuitského řádu. Do dotazníku to napsalo 56 dotázaných, což je asi 30 % ze všech správných odpovědí. Zajímavé je, že tuto skutečnost uvedli pouze studenti škol vysokých.

Pilotáž v tomto případě dopadla úplně jinak než kompletní výzkum. Otázka se mezi mladými projevila neznalostí. Snad i to mělo za následek, že oproti zkušební verzi ztratila skoro 20 % na své úspěšnosti.

3.11 ECCE AGNUS DEI, QUI TOLLIT PECCATA MUNDI

Co v překladu znamená ECCE AGNUS DEI, QUI TOLLIT PECCATA MUNDI?

- A) Hle, člověk, to jest výtvar Boží
- B) Hle, žena, stvořená z žebra Adamova
- C) Hle, teď z hlíny stvořím člověka
- D) **Hle, beránek Boží, který snímá hříchy světa (správná odpověď)**

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	celkem
učiliště	19	9	15	33	76
střední odb.	20	14	14	41	89
gymnázium	21	9	10	53	93
vysoká	19	6	12	64	101
CELKEM	79	38	51	191	359
Procenta	22,00%	10,58%	14,20%	53,20%	99,98%*

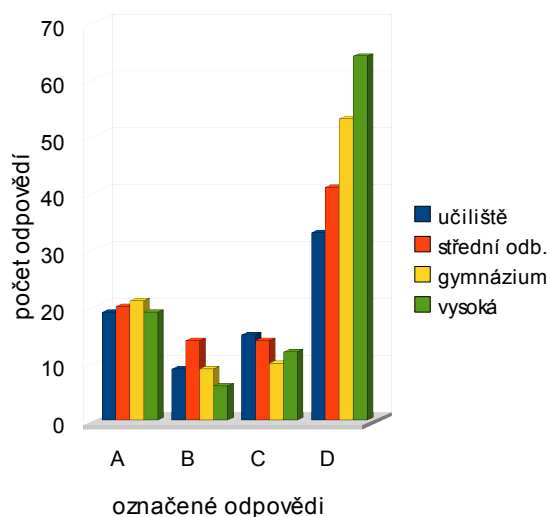
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 19

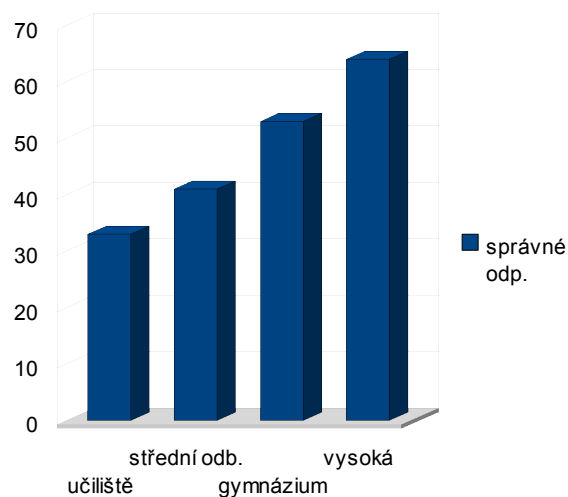
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	33	43,42%
střední odb.	41	46,01%
gymnázium	53	56,98%
vysoká	64	63,36%

Dílčí graf viz Ilustrace 20

Ilustrace 19: Celkový graf

Ilustrace 20: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi?*) je možnost D (*Hle, beránek Boží, který snímá hříchy světa.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **191** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **53,20 %**.

Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, ale jejich i úspěšnost je pouhých 63,36 %. Nejslabší skupinou jsou studenti učilišť, jejich úspěšnost je zdaleka nejnižší, 43,42 %.

Tento citát se mi jevil jako nejrozporuplnější ze všech. Podle procentuálního vyjádření bych ho měla hodnotit jako průměrný a tedy živý. Ale jeho znalost mezi „středoškoláky“ je velmi malá a sleduji zde velmi klesavou tendenci. Nemohu tuto otázku jednoznačně zhodnotit. Prozatím je tato věta živá, ale není možné určit, zda jen mezi skupinou „vysokoškoláků“ nebo i mezi širší studentskou veřejností.

Mnoho dotazovaných vybralo špatnou odpověď A, nedovedu přesvědčivě vysvětlit proč. Zřejmě pro obsah slova *Boží*, který většina studentů zná. Ale slovo je obsaženo před čárkou, což čeština i latina respektují jako předěl – zvolání.

Tento citát pochází z Bible, autorem je údajně Jan Křitel při křtu Ježíše Krista v řece Jordánu. Toto věděli nejlépe středoškolští studenti s maturitou, do výzkumu to uvedlo 29 z nich, což je velmi vysoký poměr.

Tento výsledek je prakticky totožný s pilotážním testováním otázek. Výsledek je stejně nepřesvědčivý a měl by být předmětem dalšího výzkumu.

3.12 VERITAS VINCIT

Co v překladu znamená VERITAS VINCIT?

Na tuto otázku nebyly předem dány odpovědi, respondenti je vypisovali sami. Uvedu přehled těch nejčastějších odpovědí. Poměrné procento odpovědí bude zahrnuto do kolonky ostatní, protože nebylo možné postihnout celé spektrum názorů.

A) Pravda vítězí (správná odpověď)

B) Ve víně je pravda

C) Věřím vítězství

D) Mluvit pravdu

E) ostatní (zahrnuje v sobě odpovědi, které byly nesprávné a objevily se pouze jednou)

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	E	celkem
učiliště	21	18	14	9	14	76
střední odb.	36	20	10	6	17	89
gymnázium	41	14	11	7	20	93
vysoká	69	14	9	6	3	101
CELKEM	167	66	44	28	54	359
Procenta	46,51%	18,38%	12,25%	7,79%	15,04%	99,97%*

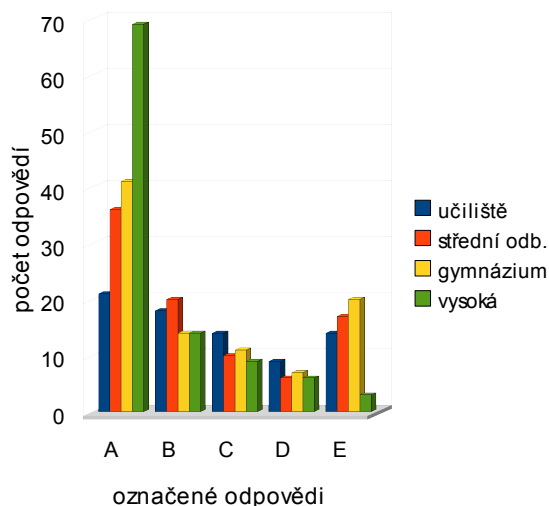
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 21

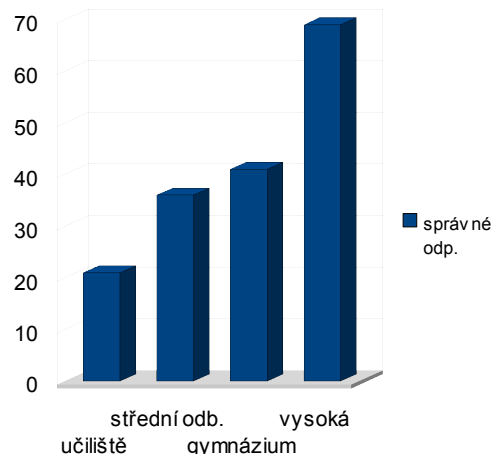
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	21	27,63%
střední odb.	36	40,44%
gymnázium	41	44,08%
vysoká	69	68,31%

Dílčí graf viz Ilustrace 22

Ilustrace 21: Celkový graf

Ilustrace 22: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Veritas vincit?*) je možnost A (*Pravda vítězí.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **167** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky **46,51 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je 68,31 %. Nejslabší skupinou jsou studenti učilišť, jejich úspěšnost je zdaleka nejnižší, 27,63 %.

Zde je konečná analýza poněkud komplikovanější. Nehraje zde žádnou roli faktor náhody, kdy respondent odpověď netušil. Proto bych otázku zhodnotila jak průměrnou. A to především proto, že studenti vysokých škol dosáhli skoro 70 %, proto nepovažuji citát za mrtvý. Naopak bych se nabála uvést, že se zvyšujícím se vzděláním se citát dostává do mnohem širšího povědomí, protože správně odpovídali studenti humanitních i technických oborů. I když je její procentuální úspěšnost nižší než u jiných otázek, zhodnotila bych jednoznačně, že tento citát živý je. Respondenti s ním dovedou pracovat bez výraznějších omezení.

Tento citát byl soukromým heslem T. G. Masaryka a je uveden na prezidentské standartě ČR, dokonce v originále z let 1990-1992, kdy byla upřednostněna latina před češtinou a slovenštinou. Aby nebylo pochyby o tom, že se jedná o známé úsloví, všichni, kteří odpověděli správně, věděli, kde tento citát najít.

Oproti prvotnímu testovacímu výzkumu dopadl citát mnohem lépe a je proto možné jej zařadit mezi živé.

3.13 VIRIBUS UNITIS

Co v překladu znamená VIRIBUS UNITIS?

Na tuto otázku nebyly předem dány odpovědi, respondenti je vypisovali sami.

Uvedu přehled těch nejčastějších odpovědí. Poměrné procento odpovědí bude zahrnuto do kolonky ostatní, protože nebylo možné postihnout celé spektrum názorů.

A) Spojenými silami (správná odpověď)

B) Jednotná v rozmanitosti

C) Společným úsilím

D) Spojené národy

E) ostatní (zahrnuje v sobě odpovědi, které byly nesprávné a objevily se pouze jednou)

CELKOVÉ HODNOCENÍ

	A	B	C	D	E	Celkem
učiliště	18	16	9	9	24	76
střední odb.	30	15	6	9	29	89
gymnázium	37	17	6	2	31	93
vysoká	56	14	0	0	31	101
CELKEM	141	62	21	20	115	359
Procenta	39,27%	17,27%	5,84%	5,57%	32,03%	99,98%*

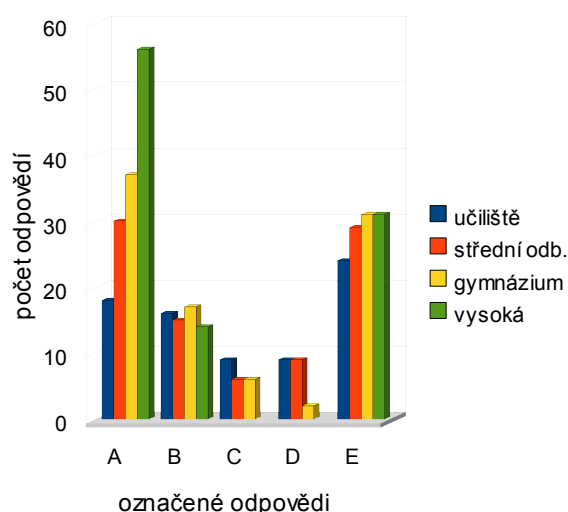
**nepřesnost způsobilo zaokrouhlení nekonečného desetinného čísla*

Celkový graf viz Ilustrace 23

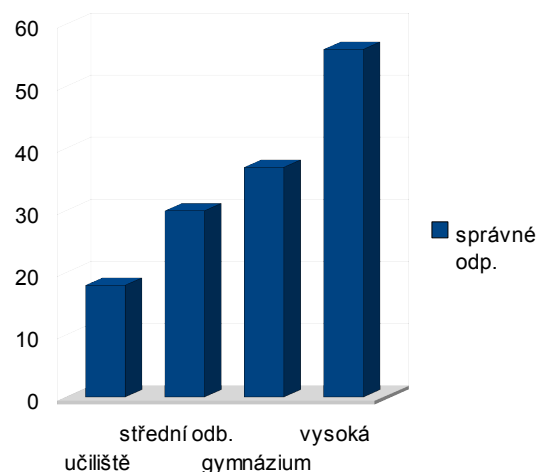
DÍLČÍ HODNOCENÍ

	správné odp.	úspěšnost skupiny(%)
učiliště	18	23,68%
střední odb.	30	33,70%
gymnázium	37	39,78%
vysoká	56	55,44%

Dílčí graf viz Ilustrace 24

Ilustrace 24: Celkový graf

Ilustrace 23: Dílčí graf

Na otázku odpovědělo všech 359 dotázaných. Všechny odpovědi u této otázky byly řádně označeny, a proto mohou být uvedeny v dotazníku. Pracuji tedy s celým vzorkem.

Správná odpověď na otázku (*Co v překladu znamená Viribus unitis*) je možnost A (*Spojenými silami.*). Na tuto otázku odpovědělo správně **141** dotázaných. Procentuelní úspěšnost otázky je **39,27 %**. Nejlépe na tuto otázku odpovídali studenti vysokých škol, jejich úspěšnost je 55,44 %. Nejslabší skupinou jsou studenti učilišť, jejich úspěšnost je zdaleka nejnižší, 23,68 %.

Zde je konečná analýza poněkud komplikovanější. Nehraje zde žádnou roli faktor náhody, kdy respondent odpověď netušil. I přes to velmi málo respondentů odpovědělo správně. Citát je zřejmě mrtvý nebo ustrnul. Podle mého názoru není schopen dalšího vývoje a postupem času zanikne. Existuje sice specifický okruh lidí, kteří jej dále užívají, ale zřejmě se jedná o natolik omezenou skupinu (např. studenti dějepisu), že se dále vyvíjet nebude.

Respondenti odpověď často zaměňovali za možnost „jednotná v rozmanitosti“, což je heslo Evropské unie. Sice to vypadá jako synonymní vztah, ale původnímu latinskému překladu neodpovídá, není tedy možné tuto odpověď uzнат.

Mluvíme o heslu císaře Františka Josefa I., tento symbol byl uveden na Velkém státním znaku Rakouska-Uherska. Byla jsem překvapená, ale do dotazníku to uvedlo rovných 100 dotázaných, což je asi 71 % ze všech úspěšných odpovědí.

Oproti pilotáži otázka dopadla mnohem lépe, ale na zkušební test odpovědělo správně jen velmi málo dotázaných.

4. CELKOVÉ ZHODNOCENÍ

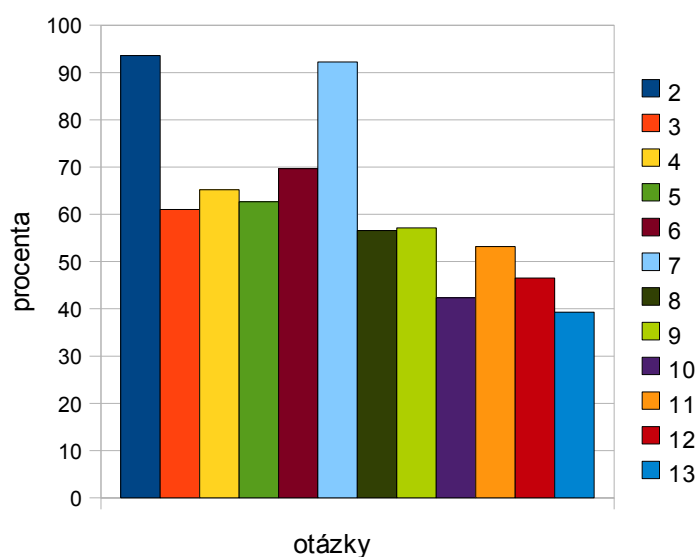
V dotazníku bylo uvedeno celkem 13 otázek, ale první otázka byla pouze informativního charakteru, proto se do celkové zhodnocení nepočítá.

Na otázky celkově odpovědělo 359 dotazovaných, proto mohli dohromady získat až 4308 správných odpovědí. Celkově bylo získáno **2654** správných odpovědí. Celková procentuelní úspěšnost je **61,60 %**.

Úspěšnosti jednotlivých otázek

otázka	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
(%)	93,59	61,00	65,18	62,67	69,63	92,20	56,54	57,10	42,33	53,20	46,51	39,27

CELKEM	61,60%
--------	--------

Ilustrace 25: Celkový graf dotazníku

Žádná ze 12 otázek nevykázala velmi nízkou úspěšnost (pod 20 %) a je tedy možné tvrdit, že existuje alespoň úzká skupina lidí, kteří toto sousloví, popř. větu, považují za živou a dovedou s ní dále pracovat. Ovšem nemohu tvrdit, že jsou všeobecně schopná dalšího vývoje. Narazila jsem na otázky, které dostaly pod průměrnou hranici a nelze je tedy považovat za všeobecně známé. Znájí je především skupiny vysokoškoláků, kteří je dovedou zachovávat v originálním znění.

Nejlépe jsou na tom studenti českých vysokých škol, kteří jako jediní nikdy

neklesli pod průměrnou úspěšnost, tedy pod 50 %. Pouze u otázky číslo 10 se blížili této hranici. Jejich celková úspěšnost v dotazníku je značně nadprůměrná, tj. **73, 51 %**. U jedné otázky (2.) neudělali žádnou chybu a mají 100 %. Jejich nejhorší otázkou byla 10. otázka, kde dosáhli pouhých 50,49 %.

Druzí jsou studenti gymnázií. Tito studenti byli pouze ve třech otázkách pod 50 %, u otázek 10, 12, 13. Celkem dosáhli **62,80 %**. Což je podstatně méně než v první skupině, mluvíme to v horizontu více než 10 %. Nejlépe odpovídali u dotazu číslo 2, tj. 95,69 %. Nejhorší byla pro ně otázka třináctá, kde nepřeklenuli hranici 40 %, což mělo vliv na jejich celkovou úspěšnost.

Na třetí místo řadíme studenty středních odborných škol se závěrečnou maturitní zkouškou. Pod průměrem se ocitli u 5 z 12 bodovaných otázek. A ani jedenkrát nezískali více než 90 %. Dokonce se stali několikrát skupinou s nejmenší procentuelní správností. Přesto získali **55, 49 %**. Nejlépe si vedli u 7. dotazu, 88,46 %. Nejhůře dopadli u poslední otázky (13.), kde měli jen 33,70 %.

Nejhůře jsou na tom studenti středních škol bez maturity. Dovedli se sice udržet nad průměrem, ale rozdíl je velmi nepatrný, pouhé 1,42 %, tj. celkově **51,42 %**. Podprůměrně odpovídali na polovinu z 12 otázek a u dalších třech byli lehce nad ní. Ale u jedné otázky (2.) přesáhli 90 % a u další (7.) jim do ní chybělo pouhých 0,5 %. Nejlépe dopadli u 1. otázky, kde dosáhli 92,1 %, nejhůře naopak u otázky poslední (13.), kde měli jenom 23,68 %.

Pokud bych chtěla sledovat vliv vzdělání na znalost živých latinských slov, musela bych konstatovat, že **se s vyšší úrovní vzdělání zvyšuje také znalost živých latinských slov**, úsloví, citátů ... Ale bylo by jistě krátkozraké a značně nevědecké považovat tento jev na pravidelný, lineární a všeobecný. Dále rozvedu, jak se rozdíly projevily, a bude hned jasné, že výsledek není tak jednoznačný a jednoduchý, jak se na první pohled jeví.

Podle očekávání nejlépe jsou na tom „vysokoškoláci“, u kterých většina zkoumaných „slov“ je součástí jejich vzdělanostní kompetence a jsou schopni jich dále využívat ve svém studiu i dalším povolání bez omezení. Dovedou s nimi aktivně pracovat a velmi často si uvědomují jejich širší kontext i jiné kulturní souvislosti. Mnoho z nich také latinu využívá ve svém studiu při historických vědách nebo jiné terminologicky náročné vědní disciplíně. K jejich skupině mohu bezpochyby říci, že slova jsou živá a dovedou se dále vyvíjet. Velmi zjednodušeně bychom mohli říci, že „vysokoškoláci“ jsou nositeli latiny a dovedou ji ve značné míře uchovávat a předávat si mezi sebou.

Pokud se ale zaměříme na „středoškoláky“, které zde reprezentují tři skupiny – učiliště, střední školy s maturitou a gymnázia, všimneme si, že rozdíly mezi nimi nejsou

velké, zejména mezi skupinami studentů bez maturity a s maturitou.

Rozdíl mezi těmito dvěma skupinami je skutečně zanedbatelný, pouhá 4 %. Od vysokých škol se liší zhruba 20 % rozdílem.

Není v mé kompetenci ani v rámci mých znalostí odhadovat, jaká je úroveň vzdělání na učilištích a jaká na středních odborných školách, ale z dotazníku vyplývá, že v rámci latinských slov jsou si studenti těchto škol velmi podobní. Studenti získali podobná hodnocení u většiny otázek a byli si prakticky rovnocenní. Jak na tom skutečně jsou s latinou, je vcelku obtížné zjistit. U některých „slov“ je jasné, že si je dovedou spojit s latinskými originály, které se tímto udržují při životě a studenti jsou jejich nositeli. Naproti tomu jsou zde spojení, která jsou mimo jejich kompetence a tito lidé si s nimi neumí poradit, neumí je zařadit do kontextu. Z toho plyne, že jsou pro ně mrtvá a ztrácejí v jejich společenství význam, vyprázdňují se. Jsou zde patrné velké výkyvy ve znalosti jednotlivých citátů. Pokud bych chtěla najít skutečně přesné a jasné východisko, bylo by potřeba dalšího a podrobnějšího studování zaměřeného na tyto studenty.

Výraznější skupinou jsou „gymnazisté“, u kterých se předpokládá vyšší vzdělanost a pozdější nástup na vysokou školu. Já tento trend musím potvrdit, získali druhé nejvyšší hodnocení. A především jejich odstup od jiných středoškolských studentů je poněkud výraznější, 10 % a 7 %. Od „vysokoškoláků“ je dělí 10 %. Zjednodušeně jsou zlatou střední cestou.

Úroveň jejich vzdělání by měla být ze středních škol nejvyšší. Dotazník tento jev potvrdil i ve znalosti živých latinských slov. Jsou bezpochyby nejlepší skupinou a uspokojivě si dokázali poradit s dotazníkem. Většinu vět dokázali zařadit, i když u některých byla úspěšnost velmi malá. Ale u nich se dá předpokládat, že dalším vzděláním se jejich kompetence zvedne a zlepší.

Ještě nahlédnu na dotazník poněkud z jiného úhlu, dle bloků jednotlivých otázek. Byly rozděleny do částí podle toho, kdy byly poprvé vysloveny nebo ještě lépe – s jakou dobou si je spojujeme. První skupina pochází z antiky (2.-6.otázka), druhou spojujeme s obdobím středověku (7.-11.otázka) a poslední (12.-13.otázka) s obdobím novověku. Třetí skupina je zvláštní ještě tím, že zde nebyly předem nabídnuté odpovědi a respondenti byli požádáni, aby neodpovídali „nevím“.

Nejlépe dopadly otázky antické (přes 70 %), středověké otázky skončily o poznání hůř (asi 60 %), novověké dosáhly pouhých 42,89 %. Zde bych chtěla poukázat na výrazný propad novověkých otázek, u kterých nebyly možnosti. Zřejmě u předchozích otázek hrála roli i náhoda, kdy respondent nevěděl přesně a odpověď odhadoval.

Na závěr bych ještě chtěla opoznámkovat jistě zajímavou kategorii historicko-kulturních souvislostí, kterou jsem chtěla uvést jen jako zajímavost. Ale bylo velmi překvapivé, jak vysokých procent bylo dosaženo. Ovšem je nutné konstatovat, že tento výsledek zkreslili studenti dějepisných oborů Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, kteří velkou většinu citátů znali a znali také jejich autory. Bohužel tato část výzkumu tedy není 100 % průkazná.

Celkově bych chtěla zhodnotit dotazník jako úspěšný. U některých otázek, např. 2.,7.,6., se mi povedlo jednoznačně prokázat, že latinská slova jsou skutečně živá a jsou součástí našeho jazykového fondu. U jiných je odpověď sporná, např. 3., 5.,9.. U některých bylo prokázáno, že zřejmě se pomalu z našeho jazykového fondu vytrácejí a ztrácejí svůj původní význam v originále, např. 10.,13.. Bylo by velmi zajímavé sporné dotazy znovu předložit respondentům a pokusit se na rozšířeném vzorku osob zjistit, zda jsou tato slova živá či nikoli. To by se mohlo stát předmětem mého dalšího výzkumu.

5. RESUMÉ

Téma mé bakalářské práce bylo Živá latinská slova v povědomí různých generací. Toto téma jsem si zpracovala, protože se zajímám o jazyk, o jeho strukturu i slovní zásobu. Ale také proto, že si myslím, že latina je jedním z nejdůležitějších jazyků ve vzdělávání.

Zajímala jsem se o historii latiny, protože dlouhou dobu byla jazykem vzdělců a jediným všeobecně dostupným mezinárodním jazykem. Veškerá intelektuální elita dovedla tímto jazykem psát i bezprostředně komunikovat. Avšak dnes je situace kompletně jiná, dnešní studenti latinu neznají a nedovedou s ní pracovat. Pouze studenti humanitních oborů mají latinu jeho vyučovací předmět.

Ve své práci jsem prováděla speciální výzkum, ve kterém jsem zjišťovala stav živých latinských slov a citátů mezi českou studentskou veřejností. Výzkum jsem prováděla pomocí dotazníku. Můj dotazník měl třináct otázek. První otázka se ptala na typ školy, kterou respondent navštěvuje. Další otázky se ptaly už na konkrétní latinský citát, úsloví nebo frazém. Otázky 2-6 pocházely z antického Řecka a Říma. Otázky 7-11 byly z období středověku a pocházejí z knih katolické liturgie. Poslední dvě otázky jsou spojeny s obdobím novověku a Českým státem. Všechny z těchto citátů jsem velmi známé v češtině, ale jejich všeobecná znalost v latině značně kolísá.

Mého dotazníku se zúčastnilo 369 studentů. Respondenti jsou studenti českých středních a vysokých škol. Rozdělila jsem je do čtyř skupin. První skupina jsou studenti středních škol bez maturity (učiliště). Dotazníku se jich zúčastnilo 76. Druhou skupinou jsou studenti středních odborných škol s maturitou. Dotazníku se zúčastnilo 89 studentů z tohoto druhu školy. Třetí skupinou jsou studenti gymnázií. Mého průzkumu se zúčastnilo 93 osob. A poslední skupinou jsou studenti, kteří navštěvují vysokou školu, dotazník vyplnilo 101 osob z tohoto typu školy.

Každá otázka byla vyhodnocena samostatně, doplněna o tabulky a grafy, které sloužili pro lepší přehlednost. Nakonec bylo vše zhodnoceno jedním celkovým výsledkem. Snažila jsem se najít spojitost mezi úrovní vzdělání a znalostí živých latinských slov. U některých citátů se mi podařilo prokázat, že jsou v originále živé. Ale u některých by bylo potřeba dalšího a podrobnějšího výzkumu.

6. SUMMARY

The theme of my thesis was The Latin words among generations. I chose theme because I am interested in languages. I also think that Latin is very important for education of languages.

Latin was the most important language in the past because it was the language of education. Both teachers and students could speak this language and write in it. That was of great importance for their study. All subjects were taught in Latin.

Nowadays, the situation is completely different. Czech students don't know Latin. Only students of humanistic studies have Latin as a subject at school. They know this language, grammar, vocabulary and they can translate text of medium difficulty.

I did a special research to Latin alive words and quotations. The research was based on a questionnaire. My questionnaire included thirteen questions. The First one is about school at which the respondent study. The Questions number 2 to 6 are quotations from ancient Greece and Rome. The Questions number 7 to 11 are from the catholic liturgy from the Middle Ages. The last one is from the Czech history. They are very famous quotations from very famous politicians which influenced Czech modern times. Every quotation is very famous even world-famous but in national language, not in Latin.

Three hundred sixty-nine students took part in my research. A typical respondent was the student of one of the types of secondary school or university. I divided those students to four groups. The first group consisted of students of vocational schools without school-leaving exams. There were seventy-six people from those schools. The second group consisted of students of vocational schools with school-leaving exams. There were eighty-nine people from this type of school. The third group consisted of students from grammar schools. There were ninety-three people from this school. The last group consisted of students of universities. There were one hundred and one people from universities.

All questions had special results. The results are supplemented by illustrative graphs and tables and word-evaluations. Finally, I evaluated all questions altogether.

Sometimes I can say that Latin quotation is alive because the students showed they know the Latin quotations very well. But there were some quotations which have very low familiarity, so I think that quotation is dead in Latin.

7. BIBLIOGRAFIE

1. Štvánová Ludmila, Latina, Praha, vydavatelství Orfeus, 1992, 133 stran, ISBN 80-855522-34-9
2. Zachová Jana, Latina pro historiky a archiváře, 3. vydání, Praha, nakladatelství ISV, 1994, 103 stran, ISBN 80-85866-03-X
3. Pech, Jiří, Latina pro gymnázia I, 3. vydání, Praha, nakladatelství LEDA, 1996, 404 stran, ISBN 80-85927-14-4
4. Kalivoda Jan, Verba docent, exempla trahunt, 1. vydání, Praha, nakladatelství Karolinum, 2011, 141 stran, ISBN 978-80-246-1978-1
5. Hakenová, Alena, Berčuková Zdeňka, 1. vydání, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 132 stran, ISBN 14-538-78
6. Bilíková Eva, Přehled latinské mluvnice, 1. vydání, Brno, MC konsorcium (vlastním nákladem), 1991, 58 stran
7. Novotný František a kolektiv, Základní latinská mluvnice, 2. vydání, Praha, nakladatelství HŠH, 1992, 297 stran, ISBN 80-85467-91-7
8. Kuťáková Eva, Slabochová, Dana, Gramatické a lexikální minimum k latině I., 1. vydání, Praha, nakladatelství HŠH, 1992, 107 stran, ISBN 80-85467-37-2
9. Kepartová Jana, Terminologické minimum pro přijímací zkoušky na vysoké školy humanitního zaměření, Praha, nakladatelství Práh, 1998, 80 stran, ISBN 80-85809-87-7
10. Čermák Josef, Čermáková Kristina, Slovník latinských citátů, 2. vydání, Praha, nakladatelství Universum, 2010, 544 stran, ISBN 978-80-242-2745-0
11. Barandovská-Franková, Věra, Latina jako mezinárodní jazyk, 1. vydání, Dobřichovice, nakladatelství KAVA-PECH, 1995, 84 stran, ISBN 80-85853-13-2
12. Karlík Petr, Nekula Marek, Rusínová Zdeňka, Příruční mluvnice češtiny, 2. vydání opravené, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 799 stran, 80-7106-303-7
13. Hauser, Přemysl, Nauka o slovní zásobě, 1. vydání, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 192 stran, 14-475-80
14. Mališ Otakar, Machová Svatava, Suk Jaroslav, Současný český jazyk – Lexikologie, 2. vydání, Praha, nakladatelství Karolinum, 1997, 87 stran, ISBN 80-7184-222-2
15. Rejzek Jiří, Český etymologický slovník, 1. vydání, Voznice, nakladatelství Leda, 2001, 752 stran, ISBN 80-85927-85-3

16. Šenková Silva, Latinsko-český, česko-latinský slovník, 2. vydání, Olomouc, Nakladatelství Olomuc, 1999, 262 stran, ISBN 80-7182-087-3

Jiné zdroje:

1. Stránky o státu Vatikán – <http://www.mzv.cz/vatican>, O Svatém stolci a Městském státu Vatikán
2. Portál – Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR – www.ujc.cas.cz
3. časopis Slovo a slovesnost – <http://sas.ujc.cas.cz/>
4. časopis Naše řeč – <http://nase-rec.ujc.cas.cz/>
5. teologické stránky – <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1312>

8. KLÍČOVÁ SLOVA

- latina
- živá latinská slova
- historie latiny
- frazémy
- latina v češtině
- výzkum latiny

KEYWORDS (klíčová slova v angličtině)

- Latin
- alive Latin words
- history of Latin
- set phrase
- Latin in Czech language
- research of Latin

9. PŘÍLOHY

Dotazník

Tento dotazník má za úkol zjistit znalost latinských úsloví, termínů a citátů mezi různými generacemi v současné veřejnosti. Zda příslušníci generací starších, kteří jsou vzděláni v jiném terminologickém systému a mají velmi rozličné životní zkušenosti, budou mít lepší výsledky než generace mladší, které jsou vzdělávány většinou v jazyce českém, tedy i v jeho terminologické rovině.

Tento získaný materiál bude použit výhradně k zpracování bakalářské práce na fakultě uvedené v záhlaví. Všechna data jsou anonymní.

Děkuji za vyplnění
Romana Bláhová

Pokyny:

- *na dotazník je neomezený čas*
- *pokud si nebudete odpovědi jistí nebo ji vědět nebudete, prosím, abyste zakroužkovali nejpravděpodobnější odpověď*
- *otázka 1-11 jsou uzavřené, otázky 12-13 jsou otevřené, je tedy třeba užít slovní odpověď*
- *pokud znáte autora uvedeného citátu, dopište jej vedle otázky*

1. otázka: Jaký typ školy navštěvujete?

☐ <i>středoškolské bez maturity</i>	☐ <i>středoškolské s maturitou</i>
☐ <i>gymnázium</i>	☐ <i>vysokoškolské</i>

2. otázka: Co v překladu znamená **VENI, VIDI, VICI**?

- *Přišel jsem, zahlédl jsem, odešel jsem*
- *Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem*
- *Přišel jsem, dostal jsem strach, utekl jsem*
- *Přišel jsem, viděl jsem, vyslal jsem posly*

3. otázka: Co v překladu znamená **NIHIL EST PERPETUUM DATUM**?

- *Nic netrvá věčně*
- *Nic není jisté*
- *Všechno je pomíjivé*
- *Všechno spěje k zániku*

4. otázka: Co v překladu znamená **MORITURI TE SALUTANT**?

- *Zdravím tě, pane, i ve smrti jsme otroci*
- *Smrt kráčí k nám, připraveni jsme*
- *Gladiátoři jsou připrání zemřít*
- *Ti, co jdou na smrt, tě zdraví*

5. otázka: Co v překladu znamená **SI VIS AMARI, AMA**?

- *Chceš-li se bavit, vtipkuj*
- *Chceš-li být milován, miluj*
- *Chceš-li plakat, plač*
- *Chceš-li myslet, čti*

6. otázka: Co v překladu znamená **NULLI ROSAE DEEST SPINA**?

- *Není růže bez trní*
- *Není květiny bez vůně*
- *Není dřeva bez kůry*
- *Není brku bez hrotu*

7. otázka: Co v překladu znamená **IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI**?

- *Ve jménu Otce, Boha, Krista i svatých*
- *Ve jménu Otce i Syna i Marie Panny*
- *Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého*
- *Ve jménu Otce i Syna, všech věřících*

8. otázka: Co v překladu znamená **DEI GRACIA REX BOEMIE**?

- *Z Boží milosti císař český*
- *Z Boží vůle královna česká*
- *Z Boží vůle král český*
- *Z Boží milosti král český*

9. otázka: Co v překladu znamená **SANCTA MARIA, ORA PRO NOBIS**?

- *Svatá Marie, bojuj za nás*
- *Svatá Marie, odpusť nám*
- *Svatá Marie, oroduj za nás*
- *Svatá Marie, přimluv se za nás*

10. otázka: Co v překladu znamená **AD MAIOREM DEI GLORIAM**?

- *K větší slávě Boží*
- *Sláva tobě, Bože*
- *K větší slávě Boží obce*
- *Beránku Boží, sláva Tobě*

11. otázka: Co v překladu znamená **ECCE AGNUS DEI, QUI TOLLIT PECCATA MUNDI**?

- *Hle, člověk, to jest výtvar Boží*
- *Hle, žena, stvořená z žebra Adamova*
- *Hle, teď z hlíny stvořím člověka*
- *Hle, beránek Boží, který snímá hříchy světa*

12. otázka: Co v překladu znamená **VERITAS VINCIT**? A kde bychom tento citát našli?

13. otázka: Co v překladu znamená **VIRIBUS UNITIS**? A kde bychom tento citát našli v historii, tedy kdo je jeho autorem a kde se používal?